

Vzor citace:

ADAMCOVÁ, Lenka – NĚMEČKOVÁ, Tereza. Rozvojová politika EU – regionální přístup. In: Současná Evropa a Česká republika, Praha: VŠE, 2006, ročník XI, č. 2, s. 67–111.

Rozvojová politika EU – regionální přístup

Doc. PhDr. Lenka Adamcová, CSc.

Ing. Tereza Němečková

Úvod

EU má s rozvojovými zeměmi rozsáhlé, ale regionálně odlišné ekonomické vztahy. Tyto odlišnosti vyplývají mimo jiné z různého vývoje v období koloniálním i dekolonizačním, resp. z různě silných vazeb na bývalé metropole, z různého stupně zapojování se do světové politiky i světového hospodářství a přirozeně i z průběhu vývoje procesu západoevropské ekonomické integrace. Do obsahu uzavíraných dohod EHS/ES s rozvojovými zeměmi se proto odrážely také změny v její "rozvojové politice" v návaznosti na vývoj světového hospodářství v jednotlivých etapách poválečného vývoje, tzn. především soupeření mezi dvěma rozdílnými politickými a ekonomickými soustavami, ale také vznik a soupeření tří světových center, mimo jiné i o pozice v jednotlivých rozvojových regionech, příp. subregionech, a v 90. letech dynamizující se proces globalizace a regionalizace.

Členské státy EHS v 50. a 60. letech věnovaly podstatnou pozornost Africe, zejména subsaharské. V 70. letech ES setrvala v dosavadní orientaci na Afriku. Předchozí asociační dohody s frankofonními zeměmi subsaharské Afriky rozšířila částečně obsahově, hlavně však o další země v africkém regionu a svůj zájem dále orientovala na některé ostrovy Karibiku a Pacifiku. Pozornost směřovala také do oblastí jižního a východního Středomoří a na Blízký východ. Ve strategii vůči rozvojovému světu toto signalizovalo posun ES v rozvojové politice od „regionálního“ přístupu ke „globálnímu“ (od subsaharské Afriky do zemí jiných rozvojových regionů). V 80. letech pak začaly být postupně rozvíjeny další ekonomické vztahy ES s rozvojovými zeměmi ve vzdálenějších rozvojových regionech, tzn. v Latinské Americe a v Asii, zejména v jihovýchodní, vytvářením nového právního a institucionálního rámce pro tuto spolupráci. Dohody s vybranými latinskoamerickými a africkými zeměmi z té doby se od těch dříve existujících odlišovaly v tom, že ve vzájemných vztazích obou subjektů byla zdůrazňována i politická dimenze spolupráce. Politika smluvního partnerství států EU a rozvojových zemí se pak stala novou dominantou v dokumentech podepisovaných od poloviny 90. let jak na individuální, tak na skupinové bázi. Odrážela snahu EU o prosazení se v procesu globalizace světového hospodářství při narůstajících snahách o posílení regionalismu, které jsou patrné ve všech jeho segmentech. Následující studie se snaží postihnout rozdílné přístupy EU k jednotlivým rozvojovým (sub)regionům – Africe, Středomoří, Latinské Americe a Asii, včetně stručné analýzy výsledků vzájemné spolupráce v ekonomické oblasti. Nejvíce pozornosti je věnováno regionu Afriky, resp. její subsaharské části, která z pohledu rozvojové spolupráce byla po dlouhá léta oblastí prioritního zájmu ES/EU.

1. EU a Afrika

S africkým rozvojovým regionem váže EHS/ES/EU bohatá ekonomická, politická i kulturní minulost. Tento region je ve vnějších vztazích EU dělen na dva subregiony – země ACP, kam spadají státy subsaharské Afriky, a země Středomoří, kam spadají státy severní Afriky. Dle

tohoto členění bude charakteristika rozvojové politiky EU ve vztahu ke státům severní Afriky následovat v části týkající se regionu Středomoří.

Vzájemné ekonomické vztahy mezi zeměmi EHS a státy subsaharské Afriky začaly být právně kodifikovány v období dekolonizace. V utváření ekonomických vztahů mezi nejvýznamnějšími západoevropskými ekonomikami a státy v subsaharské Africe, které se nově konstituovaly v důsledku dekolonizačního procesu, představovalo tzv. přidružení rozvojových zemí k EHS v této počáteční etapě první “novodobý” typ ekonomických vztahů mezi oběma skupinami zemí.¹ První kodifikovanou podobu “přidružení” našlo v *Yaoundské dohodě I* z roku 1963. Osmnáct frankofonních afrických států (včetně Madagaskaru), které s EHS tuto dohodu podepsaly, tvořily do roku 1960 součást francouzské, příp. belgické koloniální říše.² Po skončení platnosti dohody Yaoundé I byly podepsány 29.7.1969 *Yaoundská dohoda II* a 24.9.1969 *Arushská dohoda II*, dohoda o přidružení východoafrických států, a obě s pětiletou platností, tj. do roku 1974. Cílem dohod v této etapě procesu bylo “rozvíjet hospodářské vztahy mezi přidruženými zeměmi a ES na základě rovnoprávnosti a přátelských vztahů, přičemž partneri mají být vedeni snahou ulehčovat diversifikaci hospodářství a industrializaci přidružených zemí s ohledem na upevnění hospodářské rovnováhy a jejich hospodářské nezávislosti”³. V obou dohodách byly ve shodě s ustanoveními Římské smlouvy za hlavní oblasti spolupráce označeny liberalizace vzájemného obchodu zbožím a službami, pohyb osob a pohyb kapitálu. Realizace dohod měla v oblasti obchodní spolupráce být rozvíjena na základě režimu recipročních preferencí a v oblasti finanční spolupráce na základě subvencí z 2. a 3. Evropského rozvojového fondu (dále EDF – European Development Fund) a na půjčkách Evropské investiční banky (European Investment Bank - dále EIB).

V první polovině 70. let probíhala jednání o další podobě přidružení po skončení platnosti Yaoundé II. Byla ovlivněna řadou závažných skutečností. První skupinu představovaly krizové jevy, které se ve světové ekonomice v té době nově objevily v podobě surovinové, energetické a potravinové krize a zasáhly významně jak rozvinuté tržní, tak rozvojové ekonomiky, včetně zemí přidružených k ES. Za další podstatný moment pro následný vývoj přidružení je možné považovat vstup Velké Británie do ES v roce 1972. Tím vyvstala otázka řešení úpravy vztahů ES k rozvojovým zemím, které tehdy byly členy Britského společenství národů (Commonwealth). Přijaté řešení - rozšíření tzv. přidružení o početné bývalé britské kolonie - odpovídalo posunu “od regionálního ke globálnímu přístupu” ES ve spolupráci se zeměmi “třetího světa” při jejich ekonomickém rozvoji, resp. v rozvojové politice ES.

28.2. 1975 tak byla podepsána *Loméská dohoda I*, která zahájila v jistém smyslu novou etapu přidružení. Jejím signatáři bylo 9 členských států ES a 46 rozvojových zemí, pro které se od této doby používalo označení ACP.⁴ Skupina původních “přidružených” zemí tak byla rozšířena o dalších 25 rozvojových zemí. V průběhu pětileté platnosti této dohody k ní přistoupilo dalších 12 zemí.⁵ Celkový počet přidružených zemí se tak zvýšil na 58. Vzhledem k tomu, že Lomé I neobsahovala obecná ustanovení týkající se cílů dohody, lze usoudit, že se podstatněji neodchýlila od cílů vyznačených v Yaoundských a Arushských dohodách. Ke změnám ve vzájemných vztazích však přesto došlo. Zaprvé, v zahraničně obchodní oblasti země ACP

¹ Idea “určitého propojení” ekonomických a politických vztahů mezi evropskými a africkými státy se však v podobě několika variant koncepcí objevila již v období mezi dvěma světovými válkami.

² Yaoundskou dohodu I podepsaly 20. 7. 1963 s EHS Burundi, Čad, Dahome, Gabun, Horní Volta, Kamerun, Konžská republika, Mali, Mauretánie, Mauritius, Niger, Pobřeží Slonoviny, Rwanda, Senegal, Středoafriická republika, Togo, Zair a Madagaskar. Vstoupila v platnost 1.6.1964 na dobu pěti let.

³ Landa, V.: Přidružení rozvojových zemí k Evropskému hospodářskému společenství. Praha, EÚ ČSAV 1977, IPE č.125.

⁴ Z afrických zemí kromě zemí, které k EHS/ES byly přidruženy v rámci Yaoundských a Arushských dohod, přistoupily k této konvenci z bývalých britských kolonií Botswana, Gambie, Ghana, Lesotho, Libérie, Malawi, Nigérie, Sierra Leone, Svazijsko a Zambie. Z ostatních afrických zemí Etiopie, Guinea, Guinea-Bissau, Rovnicková Guinea, Somálsko a Súdán. Z karibské oblasti Bahamy, Barbados, Granada, Jamajka a Trinidad a Tobago. Z pacifické oblasti Fidji, Tonga a Západní Samoa. Podle : The Convention of Lomé. Brussel 1976, Commission of the EEC, Information No 129)76)X)E.

⁵ Státy, které k Lomé I přistoupily v průběhu její platnosti: Belize, Antigua a Barbuda, Džibuti, Dominika, Komory, Kapverdské ostrovy, Ostrov Sv. Tomáše a Princův ostrov, Seychely, Sv.Vincent a Grenadiny, Sv.Lucie, Šalamounovy ostrovy, Papua-Nová Guinea.

dosáhly ústupku na zemích ES v podobě převedení recipročních preferencí na nereciproční. Tento krok znamenal, že ve srovnání s předchozí etapou přidružení země ACP získaly určitou výhodu. Preferenční uvolnění trhu států ES pro zboží původem ze zemí ACP nebylo vázáno na poskytnutí podobných preferencí pro dovozy zboží z ES do ACP. Navíc ze strany ES země ACP byly chápány jako státy se shodným režimem pro vývoz a dovoz zboží. Druhým významným novým prvkem Lomé I bylo vytvoření nástroje pro zajištění stabilizace exportních příjmů (STABEX). Tento stabilizační fond byl vytvořen, protože ekonomika většiny zemí ACP je závislá na vývozu několika málo komodit, které podléhají výkyvům vývoje jejich cen na světových trzích, a nemají tudíž zajištěnu přibližně stálou hladinu exportních příjmů.

Země ACP přidružené k ES si v jejich rozvojové politice, resp. v hierarchii vztahů ES k rozvojovým zemím zachovávaly i v 80. letech privilegované postavení. V roce 1979, po skončení platnosti Lomé I byla mezi 9 státy ES (od vstupu Řecka do ES v roce 1981 10) a 58 zeměmi ACP podepsána **Loméská dohoda II** s pětiletou platností. V průběhu platnosti dohody přistoupily po vyhlášení politické nezávislosti Angola, Mozambik a Zimbabwe. Ani v této dohodě nebyly, byť v obecné podobě, nově formulovány cíle tzv. přidružení. Obsahově potvrzovala pokračování v rozvíjení oblastí spolupráce ustanovených již v předchozích dohodách, tj. obchodní, průmyslovou, finanční a technickou a institucionální včetně uplatňovaných nástrojů.

Loméská dohoda III byla podepsána v roce 1984 mezi 12 státy ES a 66 zeměmi ACP⁶ s pětiletou platností. V této dohodě byla, jako v první z loméských dohod, úvodní část textu dohody věnována obecně zformulovaným cílům. Za hlavní cíl byla označena “podpora ekonomického, kulturního a sociálního rozvoje zemí ACP a upevnění a diversifikace jejich vztahů s ES”, čímž poměrně přesně navázala na zaměření obsahu předchozích dokumentů. Dále dohoda upřesnila strategii rozvoje vzájemných vztahů mezi oběma skupinami zemí, nástroje pro rozvíjení hlavních oblastí spolupráce a kompetence hlavních institucí⁷. Přijatá opatření měla přispět ke zlepšení rozvíjení “přidružení” a připravit institucionální podmínky hlavně pro zjednodušení a urychlení procedurálních postupů při projednávání předkládaných rozvojových projektů. Avšak ani realizace Lomé III, přes některé pozitivní prvky, nebyla po skončení platnosti hodnocena jako příliš úspěšná.

Dohoda **Lomé IV** představovala právní rámec přidružení zemí ACP k ES, resp. EU na celá 90. léta. Ve schématu loméských dohod byla poslední signovanou dohodou. Ve srovnání s Lomé I – Lomé III je nejjobsažnější a nejpropracovanější. Rovněž svým rozsahem přesahuje všechny ostatní dohody, které ES se svými partnery z rozvojovými zeměmi sjednala. Lomé IV byla podepsána 15.12.1989 mezi 12 členskými státy ES a 66 zeměmi ACP a účinnosti nabyla 1.3.1990.⁸ Cíl Lomé IV byl obdobně jako v předcházejících loméských dohodách spatřován v urychlení rozvoje zemí ACP a rozvíjení jejich spolupráce s ES/EU. Na obecné úrovni bylo těžké v této dohodě najít nějaké zcela nové myšlenky, lze však upozornit alespoň na dva zajímavé aspekty. Prvním byl důraz kladený na rovnováhu mezi ekonomickými cíli, udržováním životního prostředí a zhodnocováním přírodních a lidských zdrojů. To bylo v souladu s koncepcí trvale udržitelného rozvoje, která od začátku 90. let stála v popředí zájmu deklarovaného mnohými mezinárodními organizacemi. Druhým aspektem byl přístup k naplňování cíle a principů dohody s ohledem na různorodé podmínky v jednotlivých přidružených zemích. Státy ACP však byly zároveň vyzývány k tvůrčímu přístupu při vytváření svých národních rozvojových strategií. Jednotlivé země si totiž mohly strategii obecně formulovanou v Lomé IV pružně přizpůsobovat svým specifickým podmínkám. Základní ustanovení, závazky a pravidla však musely samozřejmě

⁶ Novými signatáři loméských dohod byly rozvojové země Pacifiku – Kiribati, Sv.Kryštof a Nevis, Tuvalu a Vanuatu - a státní Surinam.

⁷ Convention de Lomé III. Bruxelles, Le Courier ACP-CEE, leden - únor 1985, č. 89, část I, kap. 1, str. 1, část III, čl. II, kap. 1 a 3, str. 34 - 35 a 39 - 40.

⁸ Do konce roku 1990 se jejich počet zvýšil na 69 o Haiti, Dominikánskou republiku a Namibii, 70. členem je Eritrea, posledním členem se v roce 1996 stala Jižní Afrika.

respektovat.⁹ Avšak i přes některá pozitivní opatření nebyla dohoda z Lomé IV hodnocena pozitivně. Zhoršovala se jejich finanční situace v důsledku vývoje cen zemědělských komodit na světových trzích a STABEX nestačil tento vývoj kompenzovat. Finanční prostředky poskytované Světovou bankou a MMF byly podmiňovány důslednějším prováděním SAPs. Je všeobecně známé, že tato opatření většinou přinášela pozitivní výsledky v makroekonomických ukazatelích, ale negativně se promítala do sociálního rozvoje, resp. rozvoje lidského faktoru, což se v podmínkách málo rozvinuté ekonomiky může dříve nebo později stát časovanou bombou. Bezesporu tento vývoj představoval jeden z faktorů, které přispěly k potřebě revidovat Lomé IV u příležitosti schvalování finančního protokolu na druhou polovinu její platnosti. Dalším důležitým faktorem bylo, že bylo zapotřebí Lomé IV upravit tak, aby odpovídala měnící se situaci ve světovém hospodářství od začátku 90. let, která významně ovlivnila ekonomický, ale i politický vývoj v mnohých ze zemí ACP zejména v afrických státech.

Obě partnerské strany podaly společně žádost o revizi dohody Lomé IV 28.2.1994. Tzv. *revidovaná Lomé IV* byla podepsána 5.11.1995 na Mauritiu spolu s druhým finančním protokolem na období 1996-2000. V původním znění dohody bylo opraveno, zrušeno nebo nově připojeno 71 článků a pozměněny dva zvláštní protokoly (o hovězím a telecím mase a o banánech), nově byl připojen Protokol o lesním bohatství zemí ACP. Revidovaná Lomé IV zavedla do vztahů mezi EU a zeměmi ACP politický dialog, včetně jeho rozšíření o otázky týkající se zahraniční politiky a bezpečnosti. Tento dialog tak od poloviny 90. let začal být používán jako nástroj pro rozvíjení spolupráce EU s jednotlivými regionálními, příp. subregionálními integračními seskupeními v různých rozvojových regionech, nebyl tedy rozvíjen pouze se zeměmi ACP. Ve vztazích s rozvojovými zeměmi Středomoří, Latinské Ameriky a Asie tvořil již v té době páteř pro rozvíjení vzájemných vztahů. Avšak krátce po podpisu revidované dohody začala jednání o zcela novém textu vzájemné dohody, neboť bylo zřejmé, že dosavadní spolupráce postavená zejména na prvcích mezinárodní ekonomické integrace, avšak nerespektující specifika rozvojových zemí, není úspěšná a bude ji proto nutné změnit.

Uvedená dohoda byla podepsána mezi zeměmi ACP a EU 23.6.2000 v Cotonou, v hlavním městě Beninu mezi 15 státy EU a 77 zeměmi ACP.¹⁰ Do určité míry je ovlivněna doporučeními obsaženými v "Zelené knize"¹¹ a podněty, jež se v rámci kritických diskusí, které k problematice zacílení, naplňování a řízení, resp. koordinace rozvojové spolupráce EU v závěru 90. let proběhly. Dohoda tak představuje určitý posun ve vývoji rozvojové politiky EU. Aktivita obou zúčastněných stran v ekonomické oblasti má být podle "Cotonou" zaměřena na šest oblastí, které se shodují s šesti oblastmi vymezenými následně v dokumentu nazvaném Rozvojová politika ES z roku 2005. Tyto oblasti spolupráce vytvářejí čtyři pilíře základů Dohody z Cotonou:

- posílení politické dimenze vztahů mezi EU a zeměmi ACP,
- zvýšený důraz na rozvojové strategie,
- hospodářskou a obchodní spolupráci,
- nástroje pro řízení pomoci.¹²

Dohoda z Cotonou byla uzavřena na 20 let s účinností od 1. března 2000 a ratifikována 1. března 2003.¹³ V první části dohody jsou v hlavě I přesněji než v dohodách z Lomé definovány

⁹ Convention de Lomé IV. Le Courrier ACP-CE, Bruxelles 1990, č.120, část I., kap. 1, § 4 a § 3, část V., protokoly č. 5, 6 a 7, část III., článek II., kap. 1 a 3, článek IV., kap. 1 - 3.

¹⁰ V druhé polovině 90. let přistoupily k Lomé Eritrea a Jižní Afrika. Novými signatáři Dohody z Cotonou jsou Cookovy ostrovy, Marshallovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Niue a Palau. Kuba byla v prosinci 2000 přijata za člena ACP, ale neratifikovala tuto dohodu z Cotonou.

¹¹ "Zelená kniha" prezentuje novou strategii vztahů EU k zemím ACP na počátku 21. století, obsahuje cíle a nástroje pro rozvíjení nového typu těchto vztahů – partnerství v období převratných změn ve světě v průběhu 90. let. Viz: Livre vert sur les relations entre l'Union Européenne et les pays ACP à l'aube du 21ème siècle. Luxembourg, CECA-CE-CEEA 1997.

¹² Partnership Agreement between the African, Caribbean and Pacific States and the European Community and its Member States, Commission of EC, materiály Mise ČR při ES, Brusel 2000, část 6, čl. 94.

¹³ Partnership Agreement between the African, Caribbean and Pacific States and the European Community and its Member States, Commission of EC, materiály Mise ČR při ES, Brusel 2000, část 6, čl. 95.

cíle, základní principy a účastníci “partnerství”, na němž je tato dohoda založena. Po obecně formulovaných cílech, známých z předcházejících dohod, je zdůrazněn hlavní cíl partnerství: “snížení a dlouhodobě vymýcení chudoby v souladu s cíli trvale udržitelného rozvoje a urychleného začleňování zemí ACP do světové ekonomiky”. Podstatné je, že zúčastněné strany se zavazují na principech “partnerství” respektovat, přes rámcově formulované rozvojové strategie zahrnující všechny dosavadní oblasti spolupráce, specifika národní rozvojové strategie každého přidruženého státu ACP.

Základní principy spolupráce mezi zeměmi ACP a EU podle této dohody jsou:

- 1) rovnost mezi partnery a přizpůsobování strategií rozvoje z pohledu naplňování cílů partnerství, jejich přizpůsobování podle zemí a jejich obyvatelstva,
- 2) účast – partnerství je otevřeno, kromě státu jako hlavního partnera, dalším partnerům. Za tyto jsou považovány veřejné – státní úřady (místní, národní, regionální), nestátní partneři (soukromý sektor, hospodářské a sociální společnosti, včetně odborových organizací) a občanské společnosti ve všech podobách podle národních podmínek,
- 3) ústřední úloha dialogu a vzájemné respektování,
- 4) diferenciací a regionalizací – zvláštní pozornost je věnována regionální dimenzi, zejména nejméně rozvinutým, vnitrozemským a ostrovním státům s ohledem na dosaženou úroveň jejich rozvoje.¹⁴

Podtrhneme, že hlavní změny se v nové dohodě ve srovnání s loméskými dohodami odvíjejí od stanovení čtyř základních pilířů vzájemné spolupráce, tzn. posílení postavení nových subjektů partnerství, včetně předpokládané úlohy soukromého sektoru, nového uspořádání vzájemného obchodu a principů alokace finančních prostředků nejprve pro první polovinu platnosti “cotonské” dohody.

a) Politický dialog

Již výše v textu je uvedeno, že požadavek na zahájení dialogu o politickém partnerství se objevil již v revidované Lomé IV z roku 1995 a obsahoval tři základní oblasti, které je třeba rozvíjet - upevňování demokratického systému, respektování lidských práv a uznávání právních norem. V dohodě z Cotonou jsou cíle politického dialogu formulovány velmi široce – zahrnují všechny otázky společného, obecného, regionálního i subregionálního zájmu, tj. od otázek zachování míru, bezpečnosti a stability politického vývoje přes rozvojové strategie, sektorové politiky až k rovnoprávnosti mužů a žen, k migraci obyvatel a ke kulturnímu dědictví. Tento dialog má dále zahrnovat otázky obchodu se zbraněmi, výdajů na zbrojení, obchodu s drogami, organizovaného zločinu, etnické, náboženské a rasové diskriminace.¹⁵ Z dalších důležitějších článků politického dialogu je třeba zmínit čl. 11 věnovaný politikám na ochranu míru a předcházení a řešení konfliktů, které v zemích ACP vzhledem k četnosti ozbrojených střetů představují závažný problém a odčerpávají značné finanční zdroje použitelné a hlavně potřebné pro ekonomický rozvoj. Čl. 13 obsahuje problematiku migrace obyvatel a jejího regulování v rámci existujícího mezinárodního práva při respektování lidských práv a eliminaci všech forem diskriminace. Kompromisním řešením této pro obě strany citlivé otázky je zakotvení v dohodě principů spolupráce v oblasti migrace na základě dvoustranných dohod, které každý z členských států EU uzavře s každým státem ACP.¹⁶

¹⁴ Accord de partenariat ACP-EU signé à Cotonou le 23 juin 2000. Bruxelles, Le Courrier, No spéciale, zří 2000, část I, hlava I, čl. 1, 2 a 6.

¹⁵ Accord de partenariat ..., op. cit., část I, hlava II, čl. 8, odst. 3 a 4.

¹⁶ Tamtéž, čl. 11, čl. 13, odst. 1 a 5.

b) Soukromý sektor

Dalším novým prvkem “cotonké” dohody ve srovnání s předchozími dohodami je přiznání klíčové úlohy soukromému sektoru pro ekonomický rozvoj zemí ACP. Při současném stavu společenské stratifikace v rozvojových zemích obecně a zvláště v LDC, které se vyznačují sociálně ekonomickou pestrostí, je utváření fungujícího národního soukromého sektoru úlohou vsutku gigantickou. Má-li být tento proces urychlen, neobejde se bez vnějších finančních zdrojů. Je proto pochopitelné, že v textu dohody, který se týká rozvojových strategií, je v části věnované oblastem ekonomického rozvoje, které EU podporuje na prvním místě, nejobšírněji věnována pozornost právě investicím do rozvoje soukromého sektoru na úrovni národní i regionální, jeho reformám jak institucionálním, tak hospodářsko politickým, aby se tento stal v ekonomickém rozvoji dynamickým, fungujícím a konkurenceschopným.¹⁷

Pro vytváření příznivějších podmínek pro soukromé podnikání na mikroekonomické i makroekonomické úrovni vyčleňuje EU finanční prostředky ze zdrojů EIB a poprvé v této oblasti nevyžaduje státní garanci. Smyslem této podpory ze strany EU je napomoci vytváření příznivějšího investičního prostředí pro zahraniční investory v soukromém sektoru v zemích ACP, včetně podpory posílení postavení a pravomocí místních finančních institucí. EU rovněž podporuje fungování Podnikatelského fóra EU-ACP, které v rámci dialogu o rozvojových strategiích představuje platformu pro vlády států ACP a EU při jednáních o strategii rozvoje soukromého sektoru a vytváří prostor pro rozšíření komunikace mezi podnikatelskými subjekty obou stran.

c) Nový obchodní režim

Nejvýznamnější změnu v oblasti hospodářské a obchodní spolupráce, která obecně je zacílena na podporu postupného, ale urychleného zapojování zemí ACP do světové ekonomiky při respektování dalších priorit jejich rozvoje - trvale udržitelného rozvoje a snižování chudoby - představují nové obchodní dohody, jimž je v Dohodě z Cotonou věnována celá kapitola.¹⁸ Obchodní spolupráce, resp. uspořádání obchodních vztahů mezi zeměmi ACP a státy EU má po dobu platnosti této dohody projít zásadní proměnou.

Dosavadní n reciproční obchodní výměna má být do 1. ledna 2008 v rámci dohod o hospodářském partnerství (Economic Partnership Agreement - EPA) nahrazena novými obchodními dohodami, které mají mít reciproční charakter a být kompatibilní s pravidly WTO. V souladu s regionálním přístupem ke skupině zemí ACP, který státy EU začaly rozvíjet přibližně od revize Lomé IV v polovině 90. let a který, jak je výše zmíněno, je jedním z principů spolupráce v partnerství, EU vybízí země ACP, aby do jednání o nových obchodních dohodách vstupovaly nikoliv jako jedna skupina zemí, ale podle geografických (sub)regionů, např. východní Afrika, Karibik, oblast Indického oceánu apod., anebo podle existujících (sub)regionálních integračních seskupení (ECOWAS, SADC,...). Pro takto negociované dohody je používán termín “dohody o regionálním ekonomickém partnerství” (Regional Economic Partnership Agreement - REPA). Regionální přístup k jednání však nevyklučuje uzavřít EPA s jednotlivými, zejména však ekonomicky významnějšími či vyspělejšími, státy ACP. Již za doby platnosti Lomé IV byla např. vedle dohody o „přidružení“ podepsána dne 11. října 1999 v Pretorii samostatná dohoda o obchodní a rozvojové spolupráci mezi EU a Jižní Afrikou.

¹⁷ Tamtéž, část III, hlava I, kap. 2, čl. 21.

¹⁸ Tamtéž, část III, hlava II, kap. 2, čl. 36-38.

1.1. Výsledky dosavadní spolupráce

V rámci dlouholeté finanční a technické spolupráce mezi oběma skupinami zemí, a zejména pak na podporu plnění cílů stanovených v jednotlivých dohodách, byl již na počátku procesu vytvořen zvláštní finanční nástroj - EDF. První EDF začal fungovat již v roce 1957 s platností čerpání finančních prostředků na technickou a finanční pomoc po období 5 let. Každá další smlouva podepsaná se státy ACP přinesla novou dohodu o založení dalšího EDF. V návaznosti na podepsání Dohody z Cotonou byl vytvořen 9. EDF. Smlouva o 9. EDF byla podepsána v září 2000 v Bruselu. Vývoj výše objemu finančních prostředků vyčleněných pro země ACP v letech 1957 až 2007 zobrazuje tabulka č. 1.

Tabulka 1 : Vývoj objemu finančních prostředků vyčleněných v rámci EDF v letech 1957-2007 (v mil. EUR)

Dohoda	Rok	Pořadí EDF	Objem prostředků (v mil. EUR)
Přidružení podle Části IV. Římské smlouvy	1957	1.	569
Yaoundé I	1963	2.	730
Yaoundé II	1969	3.	887
Lomé I	1975	4.	3 053
Lomé II	1980	5.	4 207
Lomé III	1985	6.	7 883
Lomé IV	1990	7.	11 583
Revidovaná Lomé IV	1995	8.	13 151
Dohoda z Cotonou	2000	9.	14 300

Pramen: ACP- EU Partnership Agreement, The ACP- EU Courier Special issue, Brussels, 2000, s. 12

Finanční prostředky 9. EDF jsou rozdělovány prostřednictvím několika podpůrných nástrojů. Prvním z nich je tzv. obálka vytvořená na podporu dlouhodobého rozvoje zemí ACP a celkem do ní bylo vyčleněno 10 mld EUR. Finanční prostředky jsou čerpány formou nevratných grantů a přidělovány na základě NIP a RIP (na podporu makroekonomické stability, technické a sociální infrastruktury apod.). Dalším nástrojem je zvláštní obálka vyčleněná na podporu rozvíjení integračních seskupení v zemích ACP. Na tuto pomoc bylo vyčleněno celkem 1,3 mld EUR a jsou poskytovány rovněž formou nevratných grantů. Posledním a neméně významným nástrojem je tzv. investiční nástroj, jehož cílem je podpora rozvoje soukromého sektoru v zemích ACP. Na tuto pomoc je vyčleněno celkem 2,2 mld EUR a jelikož se jedná o půjčky a nikoliv granty, spravuje tento nástroj EIB.

V prosinci roku 2005 se členské státy EU dohodly na vytvoření v pořadí 10. EDF, jehož činnost by měla být započata počátkem roku 2008. Financování 10. EDF se již budou účastnit i nové členské státy EU. Jednání ohledně 10. EDF byla složitá a zdlouhavá z důvodů snah některých členských států a EK o jeho začlenění do rozpočtu EU (tzv. *budgetizaci*). Jednání nakonec na počátku roku 2006 skončila dohodou o zachování zvláštního statutu 10. EDF a

navýšením jeho rozpočtu, na žádost zemí ACP, na celkových 23,6 mld EUR.¹⁹ I když pro mnohé státy ACP představují finanční prostředky čerpané z EDF významný zdroj vnějšího financování, zůstávají prostředky z jednotlivých EDF většinou nevyčerpané. Na vině jsou především relativně složitá pravidla čerpání a rozsáhlá administrativa s čerpáním prostředků spojená. Tyto nedostatky by měly být s novým 10. EDF konečně odstraněny s cílem dosažení větší efektivity tohoto nástroje.

Jedním z hlavních cílů přidružení zemí ACP k ES/EU bylo již od roku 1975 větší zapojení zemí ACP do světového hospodářství. Avšak tento cíl se ani během třiceti let nepodařilo naplnit. Tendence byla spíše opačná - míra zapojení zemí ACP do světového hospodářství se postupně snižovala. Svědčí o tom i čísla o vzájemném obchodu se zeměmi ES/EU. Přestože měla skupina zemí ACP nejvýhodnější preferenční podmínky ze všech rozvojových zemí pro vstup na trh ES/EU, představovala jedinou skupinu rozvojových zemí, jejíž podíl na celkovém vnějším obchodu ES/EU dlouhodobě relativně klesal. V některých obdobích dokonce docházelo i k poklesu absolutnímu. Např. v roce 1980 dosahoval dovoz ES ze zemí ACP hodnoty 21 mld ECU, v roce 1990 pak již pouze 20 mld ECU (viz tabulka č. 2). Tyto údaje nelze přímo srovnávat, protože v mezidobí došlo k rozšíření počtu členských zemí ES. Relativní vyjádření proto tento trend dokumentuje výstižněji. Zatímco ještě v roce 1980 představoval dovoz ze zemí ACP 10,4 % na celkových dovozech ES, v roce 1990 to bylo už jen 6,4 %. V posledních 15 letech sice docházelo k nárůstu dovozu ze zemí ACP v absolutním vyjádření, avšak relativní pokles pokračoval. V roce 2005 představoval podíl dovozu ze zemí ACP na celkových dovozech EU jen 4,5 %. Tomuto trendu nedokázaly zabránit ani obchodní mechanismy vytvořené na podporu exportu zemí ACP (nereciproční obchodní systém či podpůrné mechanismy jako STABEX, SYSMIN nebo v současnosti FLEX). Na vině jsou nejen nedostatečně účinné podpůrné mechanismy, ale i ekonomický a politický vývoj v zemích ACP, nebo struktura této skupiny zemí. Pro státy Pacifiku jsou nejbližším obchodním partnerem vyspělé státy Asie a Oceánie (Austrálie, Nový Zéland, Japonsko), pro státy Karibiku pak země jako USA nebo nově industrializované latinskoamerické ekonomiky. Na trh EU se primárně orientují pouze státy subsaharské Afriky. Až na výjimky ale tyto země patří mezi LDC, tedy skupinu zemí, jejichž exportní struktura je jen velmi málo diversifikovaná a podíl výrobků zpracovatelského průmyslu zanedbatelný. Nelze se proto divit, že dovoz ze zemí subsaharské Afriky se koncentruje především na primární suroviny a ropu a že mezi hlavní vývozce patří Nigérie, Angola nebo Gabun a pokud ji mezi státy ACP zařadíme, pak i Jižní Afrika. Ostatní státy subsaharské Afriky, i přes v současnosti fungující obchodní režim EBA, nedokáží výrazně zvyšovat svůj export nejen na trhy EU, a bohužel, dynamicky ani na trhy ostatních afrických států.

V případě vývozu ES/EU do zemí ACP lze sledovat trend obdobný. Během let 1980-1990 nedošlo k absolutnímu nárůstu vývozu, ale stejně jako u dovozu došlo k relativnímu poklesu podílu na celkových vývozech ES/EU z 11,5 % v roce 1980 na 5,8 % v roce 1990 (viz tabulka č. 14). Během dekády 90. let, zejména v souvislosti s ekonomickým rozvojem v regionu subsaharské Afriky, se vývoz EU do zemí ACP v absolutním vyjádření výrazně navýšil, avšak v relativním vyjádření došlo opět k dalšímu poklesu. Hodnota podílu vývozu EU do zemí ACP na celkových vývozech EU se od počátku nového století ustálila zhruba na úrovni 4,6 %. Svou měrou se na zvyšujícím se vývozu do zemí ACP v posledních letech podílejí i speciální programy a nástroje pro evropské podnikatele vytvořené na podporu exportu do těchto zemí.

¹⁹ The 10th European Development Fund: Negotiations, next steps and key issues. Working paper of ECDPM, Maastricht, 2005, str. 2.

Tabulka 2: Vývoj vzájemného obchodu mezi ES/EU a zeměmi ACP v letech 1980, 1990, 2001, 2003 a 2005 (v mld EUR)

	1980	1990	2001	2003	2005
Dovoz ES/EU	21	20	49	45	53
Podíl na celkovém dovozu EU (v %)	10,4	6,4	4,9	4,7	4,5
Vývoz ES/EU	17	17	41	41	49
Podíl na celkovém vývozu EU (v %)	11,5	5,8	4,6	4,7	4,6
Bilance	-4	-3	-8	-4	-4

Poznámka: za léta 1980 a 1990 jsou data uvedena v mld ECU.

Pramen: DG Development: Trade relations between the European Union and the developing countries.

European Commission, Brussels, 1995, str. 20.

DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

V souvislosti s klesajícím podílem zemí ACP na vnějším obchodě EU je vhodné upozornit ještě na jednu významnou skutečnost – vysokou závislost těchto zemí na obchodě s EU. Tato závislost, měřená podílem EU na vnějším obchodě zemí ACP, se v posledních letech sice mírně snižuje, přesto zůstává relativně vysoká. V roce 2004 činil podíl dovozů ze zemí EU na celkových dovozech zemí ACP 30 %, v případě vývozu pak 26,4 %, tedy zhruba šestkrát více než v případě opačném.²⁰ Souhrnně lze proto konstatovat, že EU představuje pro země ACP, a zejména pro země subsaharské Afriky, jak bylo vysvětleno dříve, stále jednoho z hlavních obchodních partnerů. Jinými slovy právní úprava vzájemných ekonomických vztahů je pro tuto skupinu zemí důležitá, nicméně, jak ukazují výsledky dosavadní spolupráce, zatím relativně málo efektivní. V této souvislosti bude zcela jistě zajímavé sledovat výsledky současných obchodních jednání mezi EU a jednotlivými regionálními seskupeními v rámci zemí ACP a zejména skutečnost, jak se jejich dopad odrazí v budoucím vzájemném obchodě, resp. v ekonomickém rozvoji těchto zemí.

1.2. Strategie EU vůči Africe

Právě dosavadní výsledky ekonomického rozvoje skupiny zemí ACP za posledních zhruba 40 let, a zejména v jejím rámci početné skupiny nejhudších zemí v subsaharské Africe, přiměly EK v nedávně době k nutnosti změny svého přístupu k africkým zemím. Cílem bylo pokusit se efektivněji čelit jejich neustále prohlubujícím se problémům a novým výzvám. Do jisté míry se tento nový přístup EK, vyvolaný nejen neutěšenou ekonomickou a sociální situací v mnoha zemích, ale také významnými mezinárodními konferencemi, které na počátku nového století proběhly a které výrazně ovlivnily novou tvář rozvojových politik mnoha vyspělých zemí, odrazil v novém dokumentu s názvem *Strategie EU vůči Africe: směrem ke strategickému partnerství*“ (*EU Strategy for Africa: Towards a strategic partnership*), kterou na zasedání dne 19. prosince roku 2005 přijala Evropská rada (dále jen Strategie). Jedná se o dokument v určitém smyslu zcela přelomový, který se výrazně dotkne i dosavadních vztahů mezi zeměmi EU a ACP.

²⁰ DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

1.2.1. Důvody pro přijetí nové Strategie

Již krátce po zveřejnění nové Strategie se začalo spekulovat nad důvody, které k přijetí podobného dokumentu vedly, zvláště pak uvědomíme-li si, že před pěti lety podepsala EU, resp. ES se státy ACP tzv. Dohodu z Cotonou, příprava jejíhož textu trvala více jak 5 let a jejíž platnost byla z toho důvodu prodloužena až na 20 let. Příčinou se zřejmě stal rok 2005 samotný, resp. přijetí celé řady významných dokumentů a závazků ze strany EU, které zásadně ovlivní budoucí přístup EU k rozvojovým zemím. Jednalo se např. o závazek zvýšit poskytovanou rozvojovou pomoc na úroveň 0,7 % HND do roku 2015, přičemž minimálně 50 % z těchto prostředků bude směřovat do Afriky, nebo o závazek zvyšovat efektivitu své rozvojové pomoci či klást důraz na koherenci svých politik. Důvodem k takto radikálním příslibům byl nejspíše tlak mezinárodního společenství, které před blížícím se summitem Valného shromáždění OSN v září 2005, na kterém se měla projednávat zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí, tušilo, že zpráva bude kritická a že zejména v případě nejchudšího subregionu světa bude konstatováno, že subsaharská Afrika je na cestě nesplnit ani jeden z předsevzatých cílů a že velký podíl na tomto vývoji mají vyspělé státy a jejich přístup k těmto zemím. Lze tak vyvodit závěr, že právě zaostávání Afriky, zejména její subsaharské části, v plnění Rozvojových cílů tisíciletí znamenalo pro EK jeden z důvodů, proč svůj přístup vůči tomuto regionu začala měnit. Dalším impulsem se mohl stát nástup nových donorů, jako např. Číny, jejíž nová strategie vůči Africe a zejména prudké pronikání na africký kontinent vyvolalo nečekanou reakci v EK, která se cítila ohrožena na své přítomnosti v africkém regionu a pociťovala nutnost zvýšit i svou viditelnost, která se postupně vytrácela. Za jeden z vnitřních důvodů lze považovat novou diskusi ohledně zvyšování efektivnosti rozvojové pomoci (novou ve smyslu, že první diskuse proběhla již krátce po přijetí smlouvy z Maastrichtu, kde byl tzv. koncept 3C definován, avšak v průběhu 90. let jakoby zanikla do pozadí ostatních problémů). Tlak mezinárodního společenství sílil a EU byla nucena přijmout řadu reformních opatření, která by k tomuto cíli směřovala. Jedním z nich byl i závazek zvyšovat koherenci svých politik vůči rozvojovému světu. Právě přístup EU zejména k africkým státům (např. zvyšování rozvojové pomoci africkým zemědělcům na straně jedné a nárůst vývozu dotovaných zemědělských produktů na straně druhé) se často stával terčem ostré kritiky představitelů mnoha států či jiných organizací. EK se proto v nové africké strategii pokusila o propojení všech svých přístupů k africkému regionu – dokument se věnuje oblasti míru a bezpečnosti, obchodu, či lidského faktoru a představuje plně tzv. smíšený přístup (mixed approach) – nutnou podmínku úspěšné koherence. V neposlední řadě jedním z vnitřních důvodů může být i neúspěšný pokus o svolání v pořadí již druhého euro-afrického summitu do Lisabonu, pro něž se nakonec nenašla agenda jednání. Nová strategie tak může posloužit jako jeden z bodů, jež by se mohl stát námětem setkání představitelů obou stran, které by mělo proběhnout co nejdříve.

Možné důvody pro přijetí nové Strategie jsou známy, přesto kolem jejího přijetí panuje celá řada nejasností. Jednou z nich je např. zcela nejasná vazba na již zmiňovanou Dohodu z Cotonou. Zatímco dohoda z Cotonou upravuje vztahy mezi EU a zeměmi ACP, nová Strategie považuje Afriku za jeden kontinent, zahrnuje tedy kromě států subsaharské Afriky, které jsou členy skupiny zemí ACP, i státy severní Afriky. Jinými slovy, Strategie „dubluje“ Dohodu z Cotonou v oblasti vztahů mezi zeměmi EU a subsaharské Afriky a na obdobný problém lze narazit i u států severní Afriky. Státy severní Afriky jsou členy tzv. Euro-středomořského partnerství a vazba nové africké Strategie na Barcelonskou deklaraci v textu rovněž není jasně definovaná. Navíc nově subregion severní Afriky spadá pod novou politiku sousedství EU. Vazba je opět nejasná. Výše zmíněné nejasnosti pouze nahrávají kritikům, kteří tvrdí, že EK pouze produkuje nové dokumenty a v přemíře administrativy není schopná jiné efektivnější akce. Tomu nahrává i fakt, že novou strategii připravili samotní úředníci EK, a to nejen bez účasti široké evropské občanské společnosti, ale i bez účasti jakéhokoliv představitele africké strany. Nová

Strategie představuje vizi rozvoje afrického kontinentu z pohledu EU, jak tvrdí EK, ale podle obsahu lze spíše usuzovat, že představuje vizi rozvoje afrického regionu z pohledu EK samotné, neboť z přípravy byly vynechány i jednotlivé členské státy. V této souvislosti je nutné upozornit na skutečnost, že historie již několikrát ukázala, že bez společného přístupu k řešení problémů nelze dosáhnout žádných efektivních výsledků. V neposlední řadě se objevily nejasnosti v souvislosti se zdroji financování celé Strategie, včetně nově zaváděných programů. Zdroje jsou zde řešeny pouze sporadicky. Souhrnem lze konstatovat, že v předložené podobě představuje nová Strategie solidní základ pro budoucí jednání a že zejména vzhledem k multioborovosti v přístupu ji lze považovat za přínosnou. Avšak je nutné dořešit řadu vzniklých nejasností, především vazby na ostatní dokumenty EU vztahující se k africkým zemím (důraz na koherenci) a současně i finanční zdroje nutné k realizaci plánů rozvoje. V neposlední řadě nelze opomenout názory ostatních – členských států, občanské společnosti a konečně i Afričanů samotných. Ne zcela od věci by bylo i pokusit se sladit cíle, které si sami Afričané vytýčili²¹, s cíli stanovenými vyspělými státy, konkrétně EU.

1.2.2. Hlavní nástroje spolupráce

Nová Strategie je rozdělena do pěti částí. První z nich se zabývá problémy z oblasti míru a stability v regionu, druhá pak oblastí lidských práv a dobrého vládnutí (good governance), třetí část je věnována rozvojové spolupráci, čtvrtá poněkud zvláštnímu spojení ekonomického růstu, regionální integrace a obchodu a konečně poslední část je věnována oblasti lidských zdrojů. Jak již bylo řečeno, jedná se o evropskou vizi rozvoje afrického regionu, která obsahuje nástin vytýčených cílů a nástrojů k jejich dosažení. Následující text vynechá analýzu cílů Strategie a jejich případnou komparaci s cíli např. stanovenými v rámci Dohody z Cotonou, ale zaměří se na praktický aspekt nové Strategie, a to na konkrétné nástroje spolupráce, které byly nově definovány a hlavně na ty, které se již podařilo implementovat.

V první části věnované otázkám *míru a stability* se říká, že „bez míru nemůže být trvalý rozvoj a bez vedoucí úlohy afrických představitelů při ukončování lokálních konfliktů nemůže být trvalý mír.“²² EU se tak zavázala spolupracovat s africkými institucemi, především s Africkou unií (AU) a s dalšími subregionálními organizacemi, a s africkými vládami na možných způsobech předcházení konfliktů. Je nutné poznamenat, že v této oblasti spolupráce je EU relativně aktivní. V první řadě došlo k podpoře spolupráce s AU v oblasti prevence a řešení konfliktů. AU, resp. její Mírová a bezpečnostní rada (Peace and Security Council) vypracovala tzv. plán APSA (African Peace and Security Architecture), který definuje jednotlivé fáze konfliktu a způsoby řešení vlastními africkými silami. Plán dokumentuje odhodlanost africké strany postavit se ke svým lokálním konfliktům čelem a za podpory ze strany EU, zejména finanční, lokální konflikty řešit. Již na prosincovém zasedání Rady ministrů EU v roce 2003 bylo rozhodnuto o vytvoření nového finančního nástroje, který by podobným cílům afrických vlád napomáhal. V rámci 9. EDF tak bylo rozhodnuto o vytvoření tzv. **nástroje na podporu afrického míru (African Peace Facility)**, na něž bylo uvolněno celkem 250 mil. EUR.²³ V rámci jednání o 10. EDF, jehož čerpání bude povoleno od roku 2008, bylo na podporu míru a stability v regionu vyčleněno celkem 300 mil. EUR.²⁴ Finanční prostředky smějí být použity na podporu mírových jednotek, v žádném případě nesmějí jít přímo na nákup zbraní a vojenského materiálu. Zřejmě největší podíl finančních prostředků byl prozatím vyčleněn na konflikt v Dárfúru (215 mil. EUR), z nichž byly financovány nejen mírové rozhovory mezi zneprátenými stranami, ale i

²¹ Např. cíle stanovené v rámci programu NEPAD (New Economic Partnership for African Development), který připravili představitelé Africké unie (tehdy ještě Organizace africké jednoty) v roce 2001.

²² The EU Strategy for Africa: Towards a strategic partnership. Brussels, 19 December 2005, 15961/05, str. 2.

²³ European Communities: The African Peace Facility. DG Development, Brusel, červenec 2006, str. 4.

²⁴ Tamtéž.

mírové jednotky, které v zemi působí. EK se navíc letos rozhodla vyčlenit 100 mil EUR na humanitární pomoc obětem konfliktu.²⁵ EU se dále zavázala poskytovat tzv. postkonfliktní pomoc při rekonstrukci regionu, podporovat nově vytvořenou Komisi OSN pro mírové jednotky či posilovat tzv. křehké státy (fragile states). V případě snah OSN o udržení míru v regionu nevyloučila ani možnost nasazení evropských vojenských jednotek. Nedílnou součástí udržitelnosti míru v regionu je i omezení dostupnosti zbraní. EU si proto vytýčila cíl výrazně omezit ilegální obchod se zbraněmi, a to například zvýšenými kontrolami na hranicích a mezinárodní smlouvou o obchodu se zbraněmi. K výraznému pokroku v této oblasti prozatím nedošlo.

V části o *lidských právech a vládnutí* se říká, že „úspěšný rozvoj vyžaduje respekt k lidským právům, demokratickým principům a vládě práva.“²⁶ Podpora dobrého vládnutí neznamená v pojetí EU pouze boj proti korupci, ale zahrnuje širší sféru vládnutí – ekonomického, politického, sociálního či vládnutí v oblasti životního prostředí. V rámci AU a programu NEPAD byl již v roce 2001 představen nový nástroj, který by měl „monitorovat a vyhodnocovat vládnutí“ v těch afrických zemích, které na tento program přistoupí (**APRM – African Peer Review Mechanism**). EU konečně uznala relevanci tohoto nástroje a v nové Strategii se zavázala, že jej bude finančně podporovat a jeho výsledky respektovat, resp. zahrnovat do svého hodnocení dobrého vládnutí v zemi. Navíc pokud se státy rozhodnou na základě APRM reformovat svůj systém správy, pak v rámci 10. EDF bude na tyto aktivity vyčleněno celkem 3 mil EUR.²⁷ Celý proces reformy by měl podle EU probíhat tím způsobem, že na základě APRM by měl být zhodnocen stav vládnutí v zemi, identifikovaná hlavní slabá místa a vytvořen tzv. plán vládnutí (governance plan), na jehož základě by se měly provádět hlavní reformy, na které by EU byla ochotna přispívat.²⁸ Podpora APRM by pak měla být směřována i na podporu sekretariátu, jeho monitorujících a vyhodnocujících misí, či na podporu regionálních seskupení, aby podněcovaly co nejvíce svých členských zemí vstoupit do systému APRM.

EU se dále zavázala podporovat lidská práva, a to formou budování kapacit právních systémů, národních komisí na ochranu lidských práv a organizací občanské společnosti. Zmiňuje se i o nutnosti bojovat proti korupci, organizovanému zločinu, obchodu s lidmi či obchodu s drogami. Prostředkem, jak těmto věcem zabránit, je podporovat větší zodpovědnost afrických vlád vůči svým občanům, zlepšit transparentnost veřejných finančních systémů či podporovat brzkou ratifikaci konvence OSN proti korupci všemi zeměmi nebo jejich přistoupení k tzv. procesu z Kimberly zabývajícího se těžbou strategických nerostných surovin. Konkrétnější nástroje zatím nebyly definovány, ale v rámci politiky sousedství, která, jak již bylo řečeno, se vztahuje i na státy severní Afriky, hlásá EU diferencovaný přístup k jednotlivým zemím založený jejím historickým, sociálním, kulturním i politickým vývoji. Pravdou zůstává, že EU klade na otázku dobrého vládnutí v nejširším slova smyslu velký důraz, za což se často stává terčem kritiky. V posledních dokumentech lze proto vysledovat např. mírný odklon od důrazného prosazování dodržování lidských práv v rozvojových zemích, resp. od postihu za jejich nedodržování.

V části věnované *rozvojové spolupráci* se říká, že „africký rozvoj musí být doprovázen zvýšeným přílivem předvídatelných a odpovídajících finančních prostředků.“²⁹ EU zde znovu zopakovala své rozhodnutí z května 2005, že do konce roku 2015 zvýší svou rozvojovou pomoc na 0,7 % HNP, přičemž do konce roku 2010 se tento podíl zvýší na 0,56 %.³⁰ Pro africké představitele je důležité, že celá polovina těchto finančních prostředků bude směřovat do Afriky.

²⁵ www.africa-cares.org/africa/peace_security.htm

²⁶ The EU Strategy for Africa: ..., op.cit, str. 3.

²⁷ www.africa-cares.org/africa/governance.htm

²⁸ European Commission: Governance in the European Consensus on Development: Towards a harmonised approach within the European Union. COM (2006) 426 final, str. 11-12.

²⁹ The EU Strategy for Africa: ..., op.cit, str. 4.

³⁰ Pro nové členské státy byl tento závazek stanoven na 0,17 % HNP do konce 2010 a 0,33 % do konce roku 2015.

V současnosti celých 51 % rozvojové pomoci celé EU, tzn. bilaterální pomoci členských států a EK, směřuje do subregionu subsaharské Afriky.³¹ V nové Strategii se EU současně zavázala zabezpečit efektivní, a pokud se množství týče, předvídatelnou finanční pomoc Africe. V této souvislosti nová Strategie zmiňuje podporu novým zdrojům financování, např. zavedení poplatku z letenky či tzv. mezinárodní finanční nástroj (*International Financial Facility*), jehož smyslem je zavedení poplatků či daní z mezinárodních finančních transakcí. O takových možnostech finančních zdrojů se prozatím stále jedná. Součástí problému financování rozvoje rozvojových zemí je i otázka jejich oddlužení. Ve Strategii se říká, že v rámci mezinárodní iniciativy HIPC dojde k oddlužení těchto zemí až ve výši 42 mld EUR.³²

V části - **udržitelný ekonomický růst, regionální integrace a obchod** - se říká, že „rychlý a udržitelný růst je důležitý pro vymýcení chudoby v Africe.“³³ V této souvislosti se nová strategie zmínila o nutnosti propojit Afriku nejen navzájem, ale i s celým světem. EU se proto zavázala podporovat vznik tzv. **dopravního partnerství mezi EU a Afrikou (Infrastructure Partnership)**.³⁴ 13. července 2006 pak EK navrhla základní dokument se stejným názvem³⁵, který by měl zahájit výstavbu propojení Afriky navzájem. První fází společného projektu bude identifikace železničních tratí, silnic a dálnic, vodovodního rozvodu či elektrického vedení s cílem identifikovat místa, která nejsou dostatečně propojená. K tomuto účelu vytvořila EU ve spolupráci s Evropskou investiční bankou nový fond (The EU Infrastructure Trust Fund for Africa), do něhož budou jak EK, tak i Evropská Investiční Banka společně přispívat grantovým příspěvkem a na libovůli členských států bude, zda se připojí či nikoliv. V rámci 10. EDF by pak mělo na výstavbu infrastruktury být vyčleněno dalších 5,6 mld EUR.³⁶ První společné projekty by měly být zahájeny na počátku roku 2007. Další otázkou, na kterou se strategie v této části zaměřuje, se týká zapojování Afriky do světové ekonomiky. EU v této souvislosti konstatuje, že bude tlačit na implementaci rozhodnutí přijatých v rámci tzv. rozvojového kola jednání WTO v Dohá, aby zajistila, že obchod bude „pracovat“ pro lidi. V této souvislosti jsou také zmíněna pokračující jednání o obchodních dohodách (EPA – Economic Partnership Agreements) mezi EU a jednotlivými integračními seskupeními zemí ACP, stejně tak jako jednání se severoafričtými zeměmi s cílem vytvořit zóny volného obchodu v rámci vztahů EU a států jižního a východního Středomoří do konce roku 2012. EU považuje EPA za jeden z hlavních nástrojů podpory místního trhu, zavedení průhledných pravidel původu a postupného zapojování zemí do světové ekonomiky a v tomto smyslu probíhají v současnosti i jednání s jednotlivými regionálními seskupeními v zemích subsaharské Afriky. Jednání by měla být dokončena do konce roku 2007, neboť jak Dohoda z Cotonou praví, nový obchodní režim mezi zeměmi EU a ACP by měl být spuštěn k 1.1. 2008. Kritici často poukazují nejen na asymetrii vzájemně vyjednávaných dohod, ale i na fakt že EK dosud nepřišla s návrhem, jak bude zacházet se státy, které nebudou chtít žádnou dohodu o EPA s EU uzavřít. Tento návrh měla EK zveřejnit již v roce 2004, jak se zavázala v Dohodě z Cotonou. Vzhledem ke sílící kritice přijala EK v prosinci roku 2005 rozhodnutí, že zvýší tzv. **rozvojovou pomoc určenou na podporu obchodu (trade related assistance)**, a to až na 1 mld EUR do konce roku 2010. Členské státy se zavázaly zvýšit tento druh pomoci rovněž až na 1 mld EUR.³⁷

Poslední oblast nové africké strategie se týká **investic do lidí**. V úvodu této části se říká, že „úspěšná Afrika potřebuje vzdělanou a zdravou populaci, včetně posíleného postavení žen.“³⁸ V oblasti vzdělávání se EU zavazuje nadále podporovat jeden z Rozvojových cílů tisíciletí, tzv. dosažení základního vzdělání pro všechny formou zvýšených investic do vzdělání a podporou

³¹ European Commission and OECD: Donor Atlas 2006 – Volume I: Maliny the official assistance. Brusel, 2006, str. 19.

³² The EU Strategy for Africa: ..., op.cit, str. 4.

³³ The EU Strategy for Africa: ..., op.cit., str. 5.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ The EU- Africa Infrastructure Partnership

³⁶ European Communities: Interconnecting Africa – The EU-Africa Infrastructure Partnership. Brusel, 2006, str. 3.

³⁷ www.africa-cares.org/africa/trade_integration.htm

³⁸ Tamtéž, str. 6.

mezinárodního programu OSN Vzdělání pro všechny (Education for All). Nový program, který v souvislosti s podporou vzdělanosti v Africe EK vymyslela, nese název **Nyerere Programme**. Měl by se stát obdobou evropského vzdělávacího programu Erasmus, který umožňuje výměnu studentů v rámci evropských univerzit. Nyerere by měl umožňovat výměnu studentů v rámci afrických univerzit, dále vysílání afrických studentů na stáže na evropské univerzity a propojení evropských a afrických univerzit. Stádium realizace tohoto projektu se autorce nepodařilo zjistit. Druhou oblastí je zdravotnictví. Cílem EU je dosáhnout takové podpory africkým státům, aby mohly 15 % svého státního rozpočtu alokovat do sektoru zdravotnictví, a vybudovaly tak fungující a stabilní systémy umožňující přístup k základní zdravotní péči všem Afričanům. Součástí evropské podpory budou i rostoucí příspěvky do mezinárodních fondů, např. na boj s AIDS, tuberkulózou a malárií či podpora přístupu lidí k pitné vodě (**EU Water Initiative**). Součástí této oblasti je i potravinová pomoc zhruba 8 milionům hladovějících Afričanů či prevence migrace, včetně ochrany uprchlíků. Průřezovým tématem v této oblasti se stalo postavení ženy ve společnosti, jež se podle nové Strategie EU bude snažit posilovat.

1.2.3. Výzvy společné spolupráce

Přínos nové africké strategie lze spatřovat především v projevu velkého politického odhodlání na straně EU problémy afrického kontinentu řešit, resp. přispět k jejich řešení. Zadruhé, jedná se o první ucelenou strategii EU vůči celému rozvojovému regionu, což naznačuje pozitivní směr v přístupu EU k rozvojovým zemím a do jisté míry i naznačuje nový, tzv. strategický přístup EU k řešení problémů rozvojového světa. Zatřetí, nová strategie představuje tzv. mixed policy dokument, resp. dokument, který se snaží plně vyjít vstříc požadavkům na koherenci politik EU vůči rozvojovému světu. Začtvrté, strategie představuje relativně dobrou platformu pro další jednání s představiteli afrického kontinentu ohledně rozvoje tohoto regionu. Oprávněnou kritiku lze spatřovat v jednom důležitém momentě, a to že nová strategie sice nese název Strategie EU vůči Africe, avšak odráží přístup EK samotné, nikoliv jednotlivých členských států. Mnoho aktivit a projektů již probíhají na bilaterální nebo i multilaterální úrovni mezi jednotlivými evropskými a africkými státy, avšak nová strategie je nebere v úvahu. Na druhou stranu je nutno uznat, že EK se v nové strategii snažila o zdůraznění těch projektů a aktivit, které jsou finančně náročné (infrastruktura, přístup k pitné vodě apod.) a které vyžadují nejen ohromné množství finančních prostředků, ale i notnou dávku koordinace, jejíž vůdčí roli se snaží EK převzít.

Je zřejmé, že africká strategie i přes veškerou kritiku se zdá být krokem učiněným správným směrem, avšak k plnému uspokojení bude nutno zejména na straně EK dořešit určité otázky. Jedná se zejména o nutnost navázání kontaktu s africkými představiteli a propojení evropské strategie se strategiemi africkými, aby vize efektivního rozvoje afrického regionu byla skutečně naplněna. Na posledním zasedání ministerské trojky ve Vídni v červnu 2006 již padlo rozhodnutí, že nová strategie se stane podkladem pro jednání druhého summitu zemí Afriky a EU, jež se v dohledné době uskuteční.³⁹ V této souvislosti bude nutné dále podrobněji propracovat jednotlivé politiky a programy, o jejichž cílech se nová strategie zmiňuje, ale které zatím nedostaly konkrétní podobu (např. International Financial Facility) a lépe konkretizovat podíl členských států a afrických zemí na dosažení vytýčených cílů. Určitým pokusem v tomto smyslu se stalo vytvoření tzv. společné implementační matice (Joint Implementation Matrix), jež definuje jednotlivé kroky, které ke splnění konkrétních cílů již podnikli představitelé afrických zemí a které přijala EK. Je ale nutné zavést podrobný monitorující a sankční mechanismus, který by pokroky, či případná prodlení kontroloval či postihoval. V této souvislosti je také nutné navázat pevnou a užší institucionální spolupráci např. s AU, jež sama v určitých oblastech (např. v oblasti

³⁹ 6th EU-Africa Ministerial Meeting – The final communique. Vídeň, květen 2006, str. 4.

míru a stability) podniká významné kroky. A konečně poslední, i když ne málo významnou výzvou, je vytvoření dostatečných finančních zdrojů na splnění vytýčených cílů. Některé zdroje již EK definovala, např. v případě budování infrastruktury již vyzvala členské státy ke spolupráci, avšak podobných kooperačních aktivit či dohod o spolufinancování by mělo být uzavřeno co nejvíce, a to nejen se členskými státy, ale i např. s dalšími donory či mezinárodními institucemi. Úspěšný rozvoj Afriky je možný pouze jeden, a to za podmínky společné snahy celého mezinárodního společenství.

2. EU a Středomoří

EHS/ES/EU považovala vždy oblast Středomoří⁴⁰ za jednu z oblastí svého prioritního zájmu. Spojuje je především geografická blízkost, dřívější propojení v koloniální minulosti, vzájemné obchodní vztahy a v posledním období i frekventovaný cestovní ruch. Pro pochopení ideje dnešního Euro-středomořského partnerství je zapotřebí alespoň nastínit historický kontext vzájemných vztahů mezi oběma skupinami zemí.

Po vyhlášení politické samostatnosti bývalých kolonií bylo pro zachování si politického vlivu v oblasti a v návaznosti na Římské smlouvy z roku 1957 vytvořeno nové schéma vztahů EHS/ES se zeměmi Středomoří. Na rozdíl od tehdejších skupinových dohod s frankofonními státy subsaharské Afriky, resp. se státy ACP o několik let později, se v případě zemí Středomoří jednalo pouze o smlouvy na bilaterální úrovni, resp. smlouvy mezi EHS/ES na straně jedné a jednotlivými zeměmi Středomoří na straně druhé.

V období 60. a 70. let byly se státy Středomoří signovány různé druhy dohod – dohody o přidružení, nepreferenční obchodní dohody, preferenční obchodní dohody nebo dohody o spolupráci (tzv. kooperační dohody). Smlouvy o přidružení byly dvojího druhu. Na jedné straně se jednalo o dohody se zeměmi, u nichž bylo uvažováno o případném přijetí do EHS/ES – Řecko (1961), Turecko (1963), Malta (1970) a Kypr (1972). Na druhé straně se jednalo o dohody se zeměmi, s nimiž se při rozšiřování EHS/ES nepočítalo – Maroko a Tunisko (1969). Nepreferenční obchodní dohody byly uzavřeny s Izraelem (1964) a Libanonem (1965), v roce 1970 byly tyto dohody změněny na preferenční. Preferenční obchodní dohody byly dále podepsány z rozvojových zemí pouze s Egyptem a Alžírskem (1972) a z evropských zemí se Španělskem (1970) a Portugalskem (1972). Zde je třeba připomenout, že tyto dohody měly buď omezenou nebo neomezenou platnost a některé z nich, jako v případě Libanonu, nevstoupily v platnost. Skutečností ovšem zůstává, že v tomto období neuplatňovala EHS/ES vůči Středomoří, ve srovnání se subsaharskými zeměmi, jednotnou strategii.

V první polovině 70. let se mezinárodně politická a ekonomická situace postupně začala měnit a „evropská“ pozornost se více posouvala ve středu zájmu k oblasti Středomoří. EK přijala dokument s názvem *Globální strategie vůči Středomoří*, jehož smyslem bylo posílit politický a ekonomický vliv ES v regionu. Představoval jakýsi ideový zárodek pozdějšího Euro-středomořského partnerství zaměřeného především na země Maghrebu a Mashreku.⁴¹ Jedním z odrazů nového přístupu EHS/ES k zemím Středomoří bylo uzavírání dohod o spolupráci (kooperačních dohod) – s Izraelem a Marokem (1975), s Alžírskem a Tuniskem (1976) nebo s Egyptem, Jordánskem, Libanonem a Sýrií (1977) - s neomezenou dobou platnosti. Naplňování těchto dohod však postupovalo, zejména v důsledku působení obtížných podmínek v mezinárodním ekonomickém prostředí, velmi pozvolným tempem.

⁴⁰ Středomoří se obvykle dělí na tři subregiony: Maghreb, Mashrek a severní Středomoří. Mezi země Maghrebu patří Maroko, Alžírsko, Tunisko a Libye, mezi země Mashreku jsou zařazovány Egypt, Izrael, Palestinská autonomní území, Jordánsko, Libye a Sýrie. Do severního středomoří spadají Malta, Kypr, Turecko a do vstupu do EHS/ES v roce 1981 i Řecko. Při letním pohledu se jedná o kulturně, politicky a sociálně ekonomicky o velice složitý region.

⁴¹ Dessus, S., Suwa, A.: *Regional Integration and Internal Reforms in the Mediterranean Area*. OECD, Paříž, 2000, s. 15.

V 80. letech došlo k rozšíření EHS/ES o Řecko, Španělsko a Portugalsko. Pozornost se tak více než na vztahy se středozemními rozvojovými zeměmi začala soustředit na řešení vlastních problémů, které z tohoto rozšíření vyplynuly. Nicméně ve vztahu EHS/ES s rozvojovými zeměmi Středomoří záhy vykristalizovala řada problémů ekonomického i politického charakteru, pro které bylo nutné hledat společné řešení. K určitým posunům v obchodní spolupráci došlo podpisem preferenčních komoditních dohod (o zemědělských produktech a textilních výrobcích) a EHS/ES se rozhodla i pro posílení finanční pomoci. V zahraničně politické oblasti se začal odvíjet např. Euro-arabský dialog nebo Dialog 5+5 (Španělsko, Portugalsko, Francie, Itálie, Řecko a Alžírsko, Maroko, Tunisko, Mauretánie a Malta). To vše přispívalo na přelomu 80. a 90. let k formulování nové strategie EHS/ES vůči Středomoří, k tzv. *nové středomořské politice*, která již představovala základ budoucího Euro-středomořského partnerství. Nastartovala totiž intenzivnější spolupráci mezi oběma skupinami zemí v různých oborech. Téměř současně (v roce 1994) došlo k založení tzv. Euro-středomořského fóra,⁴² které se z negociační platformy postupně přeměnilo v konzultační orgán tzv. *Euro-středomořského partnerství* pro otázky politické, kulturní, ekonomické a sociální. Pojem Euro-středomořské partnerství vstoupil do povědomí jako označení pro strategii ve vztazích mezi EU a zeměmi Středomoří, která byla přijata Evropskou radou v roce 1994 a představovala zásadní posun od dosavadních forem spolupráce k rozšíření o politický dialog a nové podmínky finanční a obchodní spolupráce. Zásadní dokument s názvem *Barcelonská deklarace* byl přijat následně v listopadu 1995 na summitu představitelů zemí EU a Středomoří⁴³ a dal označení následnému procesu stejného jména (*Barcelonský proces*) pro intenzivní spolupráci mezi oběma skupinami zemí. Barcelonská deklarace obsahuje tři oblasti cílů:

1. partnerství v politické a bezpečnostní oblasti,
2. partnerství ekonomické a finanční,
3. partnerství v sociálních, kulturních a lidských otázkách.⁴⁴

Ad 1) Politický dialog představuje nástroj pro vytváření míru a politické stability v oblasti Euro-Středomoří. Jeho součástí tvoří i obecně formulované zásady o respektování základních lidských práv a dodržování demokratických principů obsažených v Chartě OSN a ve Všeobecné deklaraci lidských práv.

Ad 2) Za dlouhodobé cíle ekonomického a finančního partnerství jsou v deklaraci označeny:

- zrychlení postupu udržitelného socio-ekonomického rozvoje,
- zlepšení životních podmínek obyvatelstva, zvýšení úrovně zaměstnanosti a zmenšení mezery v hospodářské úrovni jednotlivých zemí Euro-středomořského regionu,
- posílení regionální spolupráce a integrace.⁴⁵

Dosažení těchto cílů přepokládá vytvoření zóny volného obchodu, rozvíjení vhodných forem ekonomické spolupráce v příslušných oblastech a podstatný nárůst finanční pomoci ze strany EU.⁴⁶ Ekonomické partnerství počítá s fungováním zóny volného obchodu na základě bilaterálních dohod o přidružení (asociačních dohod) od roku 2012. Jednání v současnosti stále probíhají. Některé dohody již byly uzavřené a jsou platné. Jedná se o dohody s Tuniskem (1995), Izraelem (1995), Marokem (1996), Palestinskou autonomií (1997) a Jordánskem (1997). Dohody s Egyptem, Alžírskem a Libanonem jsou v procesu ratifikace. V roce 2004 skončila dlouhá

⁴² Alžírsko, Maroko, Egypt, Malta, Tunisko, Turecko a Francie, Řecko, Itálie, Portugalsko, Španělsko.

⁴³ Ze středomořského regionu dohodu podepsaly: Maroko, Alžírsko, Tunisko, Egypt, Jordánsko, Izrael, Palestinská autonomní území, Libanon, Sýrie, Turecko, Kypr a Malta. Libye získala na konferenci ministrů zahraničních věcí 27 partnerských zemí Barcelona III ve Stuttgartu v roce 1999 statut pozorovatele.

⁴⁴ Barcelonská deklarace. Podle: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>

⁴⁵ Barcelonská deklarace. Podle: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>

⁴⁶ Tamtéž.

jednání se Sýrií a stranou celého procesu zatím zůstává Libye, se kterou jednání zatím nezačala. Součástí všech uvedených středozemních dohod jsou zvláštní protokoly o zemědělských komoditách umožňující jejich dovoz na trhy EU. Zde je zapotřebí zdůraznit, že asociační dohody se státy Středomoří se obsahově odlišují jak od dohod, které EHS/ES/EU podepsala se státy ACP, tak i od těch, které v první polovině 90. let uzavřela se zeměmi střední a východní Evropy, tzv. Eurodohod. Hlavní odlišnosti spočívají především v tom, že asociační dohody se státy Středomoří (shodně se skupinou ACP) nepočítají s přistoupením asociovaných států k EU a kromě politického dialogu (shodně s Eurodohodami) kladou důraz také na kulturní dialog a požadují uzavření bilaterálních dohod o zóně volného obchodu mezi jednotlivými přidruženými středomořskými zeměmi.⁴⁷

V oblastech finanční spolupráce je pozornost upřena na sektorové zaměření – modernizaci průmyslu, rozvoj energetického odvětví, včetně rozvodů vodovodních sítí, rozvoj dopravní infrastruktury a zavádění moderních technologií, zejména v telekomunikační infrastruktuře, a na spolupráci v oblasti vědeckého a technického rozvoje ve všech směrech. K naplnění těchto záměrů EU uvolnila pro druhou polovinu 90. let zvláštní finanční prostředky ve výši téměř 5 mld ECU.⁴⁸

Ad 3) Třetí oblast partnerství by měla podpořit rozvoj dialogu mezi kulturami a mezi různými náboženstvími. Předpokládá podporu rozvoji lidských zdrojů formou kulturních a vzdělávacích programů při zachování identit zúčastňovaných subjektů. Podstatné místo zaujímá rovněž zdravotní infrastruktura, včetně zlepšování životních podmínek obyvatelstva a řešení otázek legální a nelegální migrace. Tato problematika má být řešena prostřednictvím bilaterálních dohod a obsahově navazuje na reformovaný třetí pilíř EU v oblasti bezpečnosti a justice.

Výsledky dosavadní spolupráce

Základním finančním nástrojem spolupráce mezi státy tzv. Euro-středomořského partnerství je **program MEDA**. Vznikl v roce 1996, následně po konferenci v Barceloně. Tento nástroj je určen všem státům partnerství, v současnosti výjimečné postavení má pouze Turecko.⁴⁹ Hlavním jeho smyslem je poskytnutí finanční a technické pomoci při provádění ekonomických a sociálních reforem, přičemž příjemci prostředků mohou být nejen jednotlivé státy, ale i místní vlády nebo občanská společnost. Program MEDA v roce 1997 definitivně nahradil čtvrtou generaci finančních protokolů, které jako nástroj finanční spolupráce fungovaly od roku 1976.⁵⁰

Program MEDA svým charakterem (nepřevoditelností nevyčerpaných finančních prostředků do následujícího finančního roku) připomíná předvstupní fondy EU. Jeho priority jsou odvozeny z Barcelonské deklarace a je realizován na základě bilaterální i regionální spolupráce. Při využívání bilaterálních programů MEDA musely zúčastněné státy podepsat tzv. rámcové finanční smlouvy. V regionální rovině vycházely tzv. RIP sestavovaných na každé tři roky a pokrývajících spolupráci ve všech třech oblastech partnerství. Naprostá většina finančních prostředků pak byla čerpána v rámci NIP, které však musely brát v úvahu priority stanovené Barcelonskou deklarací.

⁴⁷ Malta a Kypr tzv. Eurodohody podepsaly a staly se nakonec členy EU. Ve vztahu EU s Tureckem platí rovněž odlišná pravidla, neboť od roku 1996 začala mezi oběma stranami fungovat celní unie a v současnosti navíc s Tureckem probíhají přístupová jednání.

⁴⁸ Cox, A., Chapman, J.: The European Community External Cooperation Programmes – Policies, Management and Distribution. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1999, str. 79.

⁴⁹ Finanční prostředky určené v rámci programu MEDA pro Turecko spravuje v EK DG Enlargement, které rozděljuje finanční prostředky na předvstupní pomoc kandidátským státům, jako je Rumunsko, Bulharsko a právě Turecko. Pomoc pro Maltu a Kypr byla již v druhé polovině 90. let z programu MEDA vyňata.

⁵⁰ Finanční protokoly tvořily součást kooperačních dohod podepsaných s Alžírskem, Marokem a Tuniskem. První finanční protokol fungoval v letech 1976-1981, druhý v období 1981-1986 a třetí v letech 1986-1991. Všechny byly zaměřeny sektorově, zejména na potřeby rozvoje technické a sociální infrastruktury, zemědělství a vodohospodářství. Čtvrtý finanční protokol (1991-1996) se stal součástí výše zmíněné tzv. nové Euro-středomořské politiky.

Původní program MEDA (dnes označovaný jako MEDA I) doznal ve srovnání s rozdělováním finančních prostředků v rámci čtyřech finančních protokolů kvalitativních i kvantitativních změn. Ze sektorového hlediska bylo v jeho rámci nejvíce finančních prostředků přiděleno na rozvojové projekty (42 %), dále na podporu transformačních procesů, zejména na rozvoj soukromého sektoru (38%) a na podporu strukturálních změn (9 %).⁵¹ Následující tabulka předkládá přehled o objemu finančních prostředků, které ES/EU vyčlenila na pomoc středomořským zemím od konce 70.let. Potvrzuje kvalitativní nárůst ve srovnání s obdobím finančních protokolů a s obdobím programu MEDA, i ve srovnání MEDA I (1995-1999) a MEDA II (2000-2006).

Tabulka 3: Porovnání objemu závazků ES/EU vyčleněných na pomoc středomořským partnerům od konce 70. let do současnosti (v mil EUR)

Protokol / Program	Objem závazků (v mil EUR)
1. finanční protokol (1976-1981)	307
2. finanční protokol (1982-1986)	415
3. finanční protokol (1987-1991)	615
4. finanční protokol (1992-1996)	775
Program MEDA I (1995-1999)	3 435
Program MEDA II (2000-2006)	5 350

Poznámka: 4. finanční protokol byl v Turecku pozdržen z politických důvodů.

Pramen: Cox, A., Chapman, J.: The European Community External Cooperation Programmes – Policies, Management and Distribution. Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg, 1999, str. 80.

V rámci programu MEDA II nedošlo k zásadním změnám v principech rozdělování finančních prostředků (dle NIP a RIP, v rozdělení na bilaterální a regionální spolupráci apod.). Prioritami na první polovinu období zůstaly realizace Euro-středomořské zóny volného obchodu, rozvoj infrastruktury, podpora udržitelnosti imigrace ze Středomoří, podpora dobrého vládnutí a přiblížení partnerství lidem.⁵² Finanční prostředky byly s ohledem na plnění stanovených tří cílů Barcelonské deklarace rozděleny následovně: ekonomické partnerství (72 %), partnerství v sociálních a kulturních záležitostech (19 %) a politické partnerství (9 %).⁵³ Často opakovaným tématem na pravidelných konferencích se stal boj proti terorismu.

Vedle programu MEDA existuje řada dalších programů finanční spolupráce, které byly nastartovány od roku 1992 s cílem posílit regionální spolupráci zemí jižního Středomoří. Patří mezi ně tzv. MED-programy týkající se decentralizované spolupráce (bez vládních zásahů), např. MED-Urbs (spolupráce regionálních institucí), MED-Campus (spolupráce vzdělávacích institucí včetně univerzit), MED-Avicenne (podpora výzkumu a technologického rozvoje), MED-Invest (podpora malých a středních podniků) či MED-Migration (pomoc organizacím pracujícím s migranty).⁵⁴

Např. v rozpočtu na rok 2005 počítala EU s celkovou finanční částkou určenou pro státy Středomoří ve výši 1 072 mil. EUR. Finanční prostředky plynuly zejména na projekty na

⁵¹ Cox, A., Chapman, J.: The European Community ...op.cit., str. 75.

⁵² European Commission: Regional Strategy Paper 2002-2006. Brusel, 2001.

Podle: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/rsp/rsp02_06.pdf>

⁵³ Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities. Euromed Information Notes, Brusel, 2005.

Podle: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/med_mid_east/intro/index.htm>

⁵⁴ Zpráva Evropského parlamentu o MED-programech.

Podle: <http://europarl.eu.int/references/key_topics/archives/independent_experts.htm>

výstavbu dopravní infrastruktury, dále na rozvoj venkova a na podporu potravinové soběstačnosti zemí, další skupinu tvořily projekty na podporu lidských práv, demokracie, dobrého vládnutí a budování kapacit, dále na podporu vzniku a rozvoje soukromého sektoru a v neposlední řadě i na rozvoj sociální infrastruktury s cílem snížení chudoby v zemích Středomoří, což patřilo v Barcelonské deklaraci mezi základní cíle tzv. sociálního partnerství.⁵⁵

Vzhledem k zatím nedokončenému projektu vybudování zóny volného obchodu mezi státy EU a Středomoří je předčasné hovořit o jejím vlivu na vzájemný obchod, resp. na rozvoj středomořských zemí. Jednoznačně lze ale už teď konstatovat, že navzdory „pouhým“ preferenčním dohodám (oproti zemím ACP) se vzájemný obchod mezi oběma skupinami zemí dlouhodobě zvyšoval, a to zejména od přelomu století nového, kdy v účinnost začaly vstupovat dohody s některými státy uzavřené v rámci Barcelonského procesu. Hodnota dovozu do EU se zvýšila z 68,8 mld EUR v roce 2001 na 88,1 mld EUR v roce 2005, což představovalo relativní nárůst z 6,9 % podílu na celkových dovozech na 7,5 %. V případě vývozu EU do této oblasti byl nárůst ještě výraznější. V roce 2001 činil vývoz do této oblasti 73,1 mld EUR, což představovalo 8,2 % celkové hodnoty vývozu EU, zatímco v roce 2005 již došlo k nárůstu na 101,6 mld EUR, což už představovalo 9,6 % podílu celkových vývozu EU. Ve srovnání se státy ACP se jedná o podíly zhruba více jak dvakrát vyšší (viz tabulka č. 4). Výraznou měrou se na trendu rostoucího dovozu do EU ze zemí Středomoří podílely zvláštní obchodní protokoly o zemědělských produktech, neboť právě zemědělské produkty a výrobky textilního průmyslu patří mezi hlavní vývozní komodity středomořských států. Do budoucna lze proto v souvislosti s dokončením zóny volného obchodu mezi oběma skupinami zemí do roku 2012 očekávat další výrazný nárůst vzájemného obchodu.

Tabulka 4 : Vývoj vzájemného obchodu mezi ES/EU a zeměmi Středomoří v letech 1980, 1990, 2001, 2003 a 2005 (v mld EUR)

	1980	1990	2001	2003	2005
Dovoz ES/EU	22	35	68	68	88
Podíl na celkovém dovozu EU (v %)	6,9	7,2	7,5
Vývoz ES/EU	26	36	73	78	101
Podíl na celkovém vývozu EU (v %)	8,2	8,9	9,6
Bilance	4	1	5	10	13

Poznámka: za léta 1980 a 1990 jsou data uvedena v mld ECU.

Pramen: DG Development: Trade relations between the European Union and the developing countries.

European Commission, Brussels, 1995, str. 21.

DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

Kromě dynamického růstu vzájemného obchodu v posledních letech, i když více dynamického spíše na straně EU, je vhodné upozornit ještě na velmi vysokou závislost zemí Středomoří na obchodu s EU. V případě dovozu pocházelo v roce 2004 44,4 % ze zemí EU, v případě vývozu pak již téměř necelá polovina (49 %).⁵⁶ U obou hodnot lze sice pozorovat trend mírně klesající, přesto lze současné hodnoty posuzovat jako relativně vysoké, což jen podtrhuje geografickou blízkost regionu a jeho úzké ekonomické vztahy s EU, které v rámci Barcelonského

⁵⁵ Granell, F.: La coopération au développement de la Communauté Européenne. Institut d'Etudes Européennes, Université de Bruxelles, 2005, str. 125.

⁵⁶ DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

procesu získaly nový a výrazný impuls. Již bylo řečeno, že na hodnocení vlivu zóny volného obchodu na rozvoj vzájemných vztahů mezi oběma skupinami je brzy, lze ale už nyní konstatovat, že jejich společný dialog přináší své výsledky a že vzájemná spolupráce v oblasti ekonomické a finanční je pro obě strany výhodná.

3. EU a Latinská Amerika

Dohody, které EHS/ES/EU v průběhu desetiletí podepisovala se státy Latinské Ameriky, neměly pro EHS/ES v porovnání např. se státy ACP nebo Středomoří tak velký význam. Přesto historie bilaterálních i multilaterálních smluv EHS/ES se státy Latinské Ameriky sahá rovněž až do období počátků evropské integrace. V 60. letech byly signovány bilaterální dohody o spolupráci označované někdy jako prvogenerační dohody. Tzv. druhogenerační dohody z 80.let byly rozšířené o ustanovení o vzájemné obchodní spolupráci. Tzv. novodobé dohody podepisované od počátku 90. let, představují smlouvy, v nichž je kromě rozvojové a ekonomické spolupráce začleněn i politický dialog, včetně podpory lidských práv a demokracie.⁵⁷ Do vzájemných ekonomických vztahů se zeměmi Latinské Ameriky se, stejně jako v případě ostatních regionů, v 90. letech promítal i měnící se přístup EU k rozvojovým regionům, který se odrážel v podpoře multilaterálních a subregionálních dohod. Jako důkaz zájmu EU o vzájemnou podporu, spolupráci, výměnu názorů a zkušeností s latinskoamerickým regionem byly v roce 1999 zahájeny pravidelné summity představitelů zemí EU a Latinské Ameriky. První se konal v Rio de Janeiro, druhý v Madridu (2002), třetí v Guadalajaře (2005) a zatím poslední ve Vídni (2006).

Spolupráce EU se zeměmi Latinské Ameriky v období od počátku 90. let probíhá jak na úrovni bilaterální, tak i multilaterální, příp. subregionální. Již v roce 1993 podepsala EU dohodu o spolupráci s integračním seskupením států střední Ameriky⁵⁸ a se zeměmi Andského společenství⁵⁹ a o dva roky později i dohodu o spolupráci se zeměmi MERCOSUR⁶⁰. Další forma spolupráce na subregionální úrovni probíhá každoročně již od roku 1987 v podobě pravidelných schůzek zemí ES/EU a zemí tzv. Skupiny Rio⁶¹ nebo se státy CARICOM v rámci tzv. dialogu San José. Výsledkem jednání EU s jednotlivými státy Latinské Ameriky bylo např. uzavření bilaterální smlouvy o ekonomické a politické spolupráci s Mexikem (1997), která nahradila dohodu o spolupráci z roku 1991 a zavedla zónu volného obchodu mezi oběma stranami, kterou EU začala uplatňovat již od roku 2003 a Mexiko dostalo odklad až do roku 2007. Obdobná dohoda o ekonomické a politické spolupráci byla roku 1996 podepsána také s Chile, tato byla v roce 2002 podstatně rozšířena o spolupráci v oblasti služeb a investic. Od počátku 90. let má EU podepsané bilaterální dohody o spolupráci ještě některými dalšími státy, jako s Argentinou, Brazílií, Paraguají či Uruguají. Zvláštní postavení v regionu si uchovává pouze Kuba, která nepodepsala žádnou dohodu o spolupráci s EU a jako přistupující člen skupiny zemí ACP dosud neratifikovala dohodu z Cotonou, přijímá však rozvojovou pomoc z fondů EU.

Výsledky dosavadní spolupráce

Z hlediska finanční pomoci regionu Latinské Ameriky nebyl vytvořen zvláštní nástroj regionálního rozsahu jako pro země ACP nebo Středomoří. Finanční a technická spolupráce se zeměmi Latinské Ameriky má v rámci rozpočtu EU svou vlastní rozpočtovou linku, ve které

⁵⁷ Granell, F.: La coopération au développement..., op.cit., str. 255.

⁵⁸ *Central American Common Market (CACM)*: Kostarika, Salvádor, Guatemala, Honduras, Nikaragua a Panama.

⁵⁹ Peru, Ekvádor, Kolumbie, Bolívie, Venezuela.

⁶⁰ *Společný trh jihu (Mercado Común del Sur)*: Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay, asociovanými státy jsou Bolívie a Chile.

⁶¹ Argentina, Bolívie, Brazílie, Chile, Kolumbie, Ekvádor, Mexiko, Panama, Paraguay, Peru, Venezuela, Uruguay, Kostarika, Dominikánská rep., El Salvador, Honduras, Nikaragua a zástupce CARICOM.

např. pro rok 2005 byly rezervovány finanční prostředky ve výši 315 mil. EUR. Největší podíl EU vynaložila na projekty v zemích střední Ameriky, včetně Mexika (37 %), na Andské státy (27 %), na státy MERCOSUR (17 %) a zbytek na ostatní země.⁶² Mezi nejvýznamnější programy vzájemné spolupráce patří program ALFA (America Latina Formación Académica), který se zaměřuje na výměnu zkušeností a znalostí v rámci akademické sféry, program AL-INVEST zaměřený na podporu rozvoje malých a středních podniků v Latinské Americe s cílem zpřístupnění evropských technologií a evropského trhu, program ATLAS, který podporuje spolupráci obchodních komor v obou skupinách zemí a napomáhá zprostředkování obchodních kontaktů a dále např. program @LIS usilující o podporu šíření informačních technologií v Latinské Americe. Kromě výše zmíněných programů, které se zaměřují na celou oblast Latinské Ameriky, vytvořila EU celou řadu subregionálních či bilaterálních programů zaměřených především na podporu boje proti chudobě, rozvoj soukromého sektoru či rozvoj ekonomické a politické spolupráce. Latinská Amerika nikdy nepatřila mezi prioritní oblasti rozvojové politiky EU, ale přesto její význam v posledních letech s rostoucím objemem vzájemného obchodu a investic narůstá.

Latinská Amerika v současnosti představuje pro EU třetího nejvýznamnějšího obchodního partnera ze skupin zemí rozvojového světa (na prvním místě státy Asie, dále Středomoří a na posledním místě státy ACP) a obdobné postavení má EU i ve vnějších vztazích Latinské Ameriky, ve kterých EU představuje druhého největšího obchodního partnera po USA. Vzájemný obchod EU s Latinskou Amerikou dlouhodobě stabilně narůstá, výrazným impulsem se v 80. letech stalo rozšíření ES o Španělsko a Portugalsko. V posledních zhruba 15 letech lze sledovat trend velmi podobný, pouze s tím rozdílem, že v relativním vyjádření podíl Latinské Ameriky na vnějším obchodě EU klesá, stejně jako v případě zemí ACP (viz tabulka č. 5). Z pohledu Latinské Ameriky již tento trend nelze hodnotit jednoznačně, neboť v relativním vyjádření dovoz z EU vykazuje relativně stabilní charakteristiku, podíl vývozu do EU na celkových vývozech Latinské Ameriky pak vykazuje nepatrně rostoucí tendenci. Tato skutečnost poukazuje na fakt, že vyjednávané bilaterální i multilaterální obchodní dohody EU se zeměmi Latinské Ameriky v období od počátku 90. let do současnosti mají prozatím sice malý, ale postupně rostoucí dopad na růst vzájemného obchodu. Situace by se měla výrazně změnit v okamžiku, kdy v účinnost vstoupí úplná zóna volného obchodu s Mexikem (2007) nebo v současnosti projednávaná zóna volného obchodu s MERCOSUR, tedy s hlavními obchodními partnery EU ze zemí Latinské Ameriky.

Tabulka 5 : Vývoj vzájemného obchodu mezi zeměmi EU a Latinské Ameriky v letech 1980, 1990, 2001, 2003 a 2005 (v mld EUR)

	1980	1990	2001	2003	2005
Dovoz	16	25	52	50	64
Podíl LA na vnějším obchodu EU (%)	6,6	6,1	5,3	5,3	5,4
Vývoz	13	15	58	44	54
Podíl LA na vnějším obchodu EU (%)	6,7	4,3	6,5	5,0	5,1
Bilance	-3	-10	6	-6	-10

Poznámka: za léta 1980 a 1990 jsou data uvedena v mld ECU.

Pramen: DG Development: Trade relations between the European Union and the developing countries. European Commission, Brussels, 1995, str. 21.

DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

⁶² Granell, F.: La coopération au développement..., op.cit., str. 258.

Souhrnně lze konstatovat, že současný podíl obchodu EU na obchodu Latinské Ameriky (14 % na dovozu v roce 2004 a 12 % na vývozu v témže roce) je zhruba dvakrát vyšší než v případě opačném (5,1 % podíl Latinské Ameriky na dovozech EU v roce 2005 a 5,5 % její podíl na vývozech EU v témže roce).⁶³ Tato skutečnost jednoznačně ilustruje větší závislost Latinské Ameriky na obchodě s EU, která ovšem ve srovnání s ostatními skupinami rozvojových zemí je zanedbatelná a navíc vykazuje klesající tendenci. Nicméně lze očekávat, že v rámci projednávaných dohod o zónách volného obchodu bude vzájemný obchod v absolutním vyjádření narůstat a v souvislosti s tím bude i růst význam Latinské Ameriky v rozvojové politice EU.

4. EU a Asie

Vztahy se státy Asie nemají takovou tradici jako vztahy se skupinou zemí ACP nebo Středomořím, svým charakterem se spíše podobají vztahům ES/EU se zeměmi Latinské Ameriky, zejména v období 60.–80. let. V 70. letech, zejména v souvislosti se vstupem Velké Británie do ES, se vnější vztahy ES postupně měnily, a to nejen vůči africkým anglofonním zemím, jak bylo zmíněno dříve, ale i vůči dalším rozvojovým regionům, včetně regionu asijského. V té době došlo k podpisu prvních bilaterálních dohod o obchodní spolupráci s Indií (1973), se Srí Lankou (1975), s Bangladéš a Pákistánem (1976), které později byly rozšířeny i na další oblasti spolupráce (s Indií od roku 1981 a s Pákistánem od roku 1986). Současně došlo i k podpisu dohod subregionálních, např. v roce 1980 byla podepsána dohoda o spolupráci se zeměmi ASEAN, intenzita vzájemných vztahů však byla malá.

V 90. letech, s ohledem na proces prohlubující se globalizace světového hospodářství a zesílení projevů regionalizace, EU přehodnotila svůj přístup vůči zemím Asie na úrovni bilaterálních i multilaterálních vztahů. V únoru 1992 vydala EK nařízení⁶⁴ týkající se ekonomické spolupráce a finanční a technické pomoci zemím rozvojové Asie a Latinské Ameriky (ALA). V tomto materiálu byla zohledněna potřeba diferencovaného přístupu vůči jednotlivým zemím, příp. subregionům. V případě asijského regionu bylo nutno rozlišovat mezi rozvojovou pomocí, zejména finanční a technickou pro nejchudší země (Vietnam, Kambodža, Mongolsko, Severní Korea aj.), a ekonomickou spoluprací se zeměmi s vysokými tempy ekonomického růstu a s vysokým růstovým potenciálem (Čína, Hong Kong, Macao aj.).⁶⁵ Provádění tohoto nařízení se projevilo tím, že v následujících letech EU podepsala s řadou asijských zemí bilaterální dohody - o spolupráci s Vietnamem (1995), Nepálem (1995), Kambodžou (1997) a Laosem (1997), dále tři dohody o spolupráci v oblasti rozvoje a obchodu s Čínou (1985), Macaem (1993) a Jižní Koreou (1996). Kooperační dohody o partnerství a rozvoji uzavřené s Indií (1993), Srí Lankou (1994), Bangladéš (2000) a Pákistánem (2001) navázaly na dohody o obchodní spolupráci ze 70. let. Prioritními oblastmi spolupráce se stal především rozvoj venkova, podpora přístupu k základní zdravotní péči a k základnímu vzdělání, jakožto k hlavním nástrojům v boji proti chudobě, a v neposlední řadě také podpora vzájemného obchodu a toků zahraničních investic. Na multilaterální úrovni byla oživena smlouva o spolupráci se zeměmi ASEAN z roku 1980. Hlavní body spolupráce v novém přístupu představovaly zejména podpora lidských práv, demokracie a dobrého vládnutí, podpora vytváření právních institucí, dále podpora obchodní výměny a investic a v případě asijských LDC i podpora jejich stabilního a udržitelného rozvoje.⁶⁶ V roce 1990 pak byla podepsána dohoda o spolupráci se státy Rady zemí Perského zálivu (GCC).⁶⁷ Jejím cílem se

⁶³ DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

⁶⁴ COM (1992) 443/92 final.

⁶⁵ Cox A., Chapman, J.: The European Community External Cooperation Programmes – Policies, Management and Distribution. Luxemburg, Office for Official Publications of the EC, 1999, str. 96.

⁶⁶ V této souvislosti je vhodné připomenout, že v Asii se nachází celkem 8 LDC (Afgánistán, Bangladéš, Bhútán, Kambodža, Maldivy, Nepál, Myanmar, Jemen) a že i pro ně platí zmiňovaný zvýhodněný obchodní režim EBA.

⁶⁷ Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty.

stala podpora politické stability v regionu a rozvíjení vzájemných politických a hospodářských vztahů.

V souvislosti s neustále rostoucím významem asijského regionu ve světovém hospodářství a současně i s prohlubující se regionální ekonomickou diferenciací se EK v první polovině 90. let rozhodla vypracovat ucelenou strategii vůči asijskému rozvojovému regionu.⁶⁸ Základem se v roce 1994 stal dokument s názvem *Směrem k nové asijské strategii*,⁶⁹ který definoval nutnost navázat hlubší spolupráci se zeměmi tohoto rozvojového regionu. Stal se základem pro rozvoj politického dialogu mezi oběma stranami s cílem prohloubení smluv, které měla EU již z předchozího období uzavřené. Dokument *Směrem k nové asijské strategii* se současně stal impulsem pro zahájení tzv. procesu ASEM (Asia-Europe Meeting).

ASEM představuje neformální proces dialogu mezi státy EU na straně jedné a státy Asie⁷⁰ na straně druhé. Jeho vznik bývá dáván do souvislosti nejen s výše zmíněným dokumentem *Směrem k nové asijské strategii*, ale také s reakcí EU na vytvoření určité protiváhy vlivu po založení Asijsko-pacifické hospodářské spolupráce (APEC). Při setkáních na nejvyšší úrovni, která se konají každé dva roky jsou diskutována nejrůznější témata – zahraničně politické vztahy, finanční a ekonomická spolupráce, životní prostředí, věda a technologie a další. Mimo tato jednání probíhají i pravidelné schůzky s představiteli ASEAN a v současnosti probíhají i jednání o možné spolupráci se zeměmi sdruženými v SAARC.⁷¹

V návaznosti na dokument z roku 1994 se EK rozhodla pro bližší specifikaci strategie vůči Asii. V novém dokumentu z roku 2001 s názvem *Evropa a Asie: Strategický rámec pro posílená partnerství* se EU zavázala, že bude:

- přispívat k šíření míru v oblasti,
- posilovat obchodní a finanční vztahy s Asií,
- pomáhat asijským zemím v boji za snižování chudoby,
- přispívat k podpoře lidských práv, demokracie a dobrého vládnutí.⁷²

Výsledky dosavadní spolupráce

Stejně jako v případě Latinské Ameriky zatím nedošlo k vytvoření regionálního nástroje finanční a technické spolupráce mezi EU a zeměmi Asie. Asijská finanční a měnová krize z roku 1997 však vyvolala v EK potřebu vytvořit zvláštní rozpočtovou linku pro asijské státy. V rámci této linky jsou v současné době financovány hlavní regionální programy s širokým geografickým záběrem, tzv. „Asia wide“ programy. Jedná se např. o program Asia Link zaměřený na podporu rozvoje partnerství a vztahů mezi institucemi pro vyšší vzdělání v Evropě a Asii, program Asia Urbs zaměřený na financování projektů na snižování chudoby ve městech a s ní souvisejících problémů (životní prostředí, výstavba kanalizace, kulturní a vzdělávací programy pro městskou populaci apod.), program Asia Invest zaměřený na podporu vzájemných investic a program Asia Pro Eco pro využívání přírodních zdrojů a ochranu životního prostředí.⁷³ V rozpočtu na rok 2005 byly na asijské země vyčleněny finanční prostředky ve výši 648 mil EUR.⁷⁴

Rozvojové země asijského regionu patří mezi nejméně preferované rozvojové státy při vstupu na trh EU. Navzdory relativně nízkému stupni institucionálního rámce vzájemných ekonomických vztahů mezi zeměmi EU na straně jedné a rozvojovými zeměmi Asie na straně

⁶⁸ Asie je v tomto pojetí vymezena západním regionem (GCC), jihovýchodním (ASEAN), jižním (SAARC + Afghánistán) a východním (Čína, Hong Kong, Macao, Tchajwan, Mongolsko, Severní Korea, Jižní Korea).

⁶⁹ Vers une nouvelle stratégie asiatique. Evropská komise, 13. července 1994, Brusel. COM (94) 314 final.

⁷⁰ Brunej, Čína, Jižní Korea, Indonésie, Japonsko, Malajsie, Filipíny, Singapur, Thajsko, Vietnam. V roce 2004 se ke skupině připojily Kambodža, Laos a Myanmar. Zájem připojit se už projevil i Indie a Pákistán.

⁷¹ *Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci* – Indie, Pákistán, Nepál, Bhútán, Bangladéš, Srí Lanka, Maldivy.

⁷² Europe and Asia : A Strategic Framework for Enhanced Partnerships. European Commission, Brussels, 4.9.2001, COM(2001) 469 final, str.2.

⁷³ Commission of the EC: Strategy Paper and Indicative Programme for Multi-country Programmes in Asia 2005-2006, Brusel, 2005.

⁷⁴ Granell, F.: La coopération au développement...op.cit., str. 125.

druhé (viz výše) lze ve vzájemných obchodních vztazích ve srovnání s ostatními skupinami rozvojových zemí pozorovat velmi dynamický nárůst vzájemného obchodu v posledních letech, což bylo umožněno mj. i skutečností, že asijské země dokázaly z rozvojových zemí nejlépe využít GSP a v současné době patří mezi největší příjemce tohoto obchodního režimu. Velmi dynamický růst vzájemného obchodu, přesněji dovozu EU, resp. vývozu asijských států, lze pozorovat ve vztazích mezi zeměmi EU a ASEM. Hodnota dovozu EU z těchto zemí dosáhla v roce 2005 výše 334 mld EUR, což představovalo rekordních 28 % celkových dovozů EU.⁷⁵ V rámci rozvojového světa patří mezi rekordní hodnoty i podíl vývozu EU do této skupiny zemí, který v roce 2005 dosáhl výše 160 mld EUR, což představovalo podíl 15 % na celkových vývozech EU. Největší zásluhu na této obchodní bilanci má především obchod s Čínou. Vývoz Číny do EU v posledních letech narůstá velmi dynamicky – v roce 2005 dosahoval hodnoty 158 mld EUR, což představovalo podíl 13,5 % na celkových dovozech EU, tedy více než v případě asijského a latinskoamerického regionu dohromady. Oprávněné obavy v EU vyvolává i ohromný a stále rostoucí deficit vzájemného obchodu, který v témže roce činil 106 mld EUR.⁷⁶ Mezi další významné asijské obchodní partnery EU patří ANIZ, Indie či země Perského zálivu. Vzhledem k nárůstu pozice asijského regionu ve světovém hospodářství, resp. ve světovém obchodě, lze do budoucna předpokládat pokračování tempa růstu vzájemného obchodu, ale současně i větší snahy EU o institucionální uspořádání vzájemných ekonomických vztahů, a to zejména s ohledem na ochranu před rostoucí konkurencí evropských producentů. Vzhledem k ohromnému lidskému potenciálu asijského regionu a mnohdy nedostatečným životním podmínkám, ve kterých žije, lze očekávat, že i počet programů a objem finanční pomoci plynoucí do tohoto rozvojového regionu bude nadále narůstat.

Závěr

ES/EU udržovala s rozvojovými zeměmi od samého počátku evropské integrace intenzivní ekonomické vztahy. Prioritní oblastí zájmu se v počátku staly státy subsaharské Afriky a velký podíl na tom měla především Francie, která se po rozpadu své koloniální říše snažila udržet si svůj ekonomický a do jisté míry i politický vliv v bývalých koloniálních státech subsaharské Afriky. Forma vzájemných ekonomických vztahů dostala název přidružení. První kodifikovanou podobu nalezlo v dohodě z Yaundé z roku 1963, avšak významnější etapa vzájemných vztahů začala až v roce 1975, kdy ES podepsala první ze série čtyř dohod Lomé. Celkem 25 let platnosti dohod z Lomé ale nelze hodnotit pozitivně. Zhoršující se ekonomická situace mnoha zemí ACP, ale postupně mění se přístup EU k rozvojovým zemím v průběhu 90. let zapříčinily přijetí nové dohody o vzájemné spolupráci – dohody z Cotonou. Tato dohoda staví na obecných principech partnerství, vlastnictví, či účasti na rozvoji a lze ji i mnoha dalších důvodů považovat za přelomovou. I když dohoda z Cotonou byla uzavřena na neobvykle dlouhou dobu (20 let), přijala v roce 2005 Evropská komise nový dokument, který se vztahuje k regionu Afriky. Dokument dostal název Strategie EU vůči Africe a představuje vizi rozvoje Afriky z pohledu EU. Tento nový dokument odráží snahu EU o zvýšení efektivity poskytované rozvojové spolupráce, mimo jiné i formou zvyšování koherence svých politik ovlivňujících rozvojové země, což nová strategie dobře ilustruje.

Dalším významným rozvojovým subregionem z pohledu EU je oblast Středomoří. I s touto oblastí pojí ES/EU bohaté historické vazby. V období 60. a 70. let byly s jednotlivými zeměmi také uzavírány dohody o přidružení, avšak dvojího druhu – jedny z nich předpokládaly vstup některých zemí do EHS (Turecko, Malta, Kypr). Jakmile v 80. letech vstoupily do ES jižní státy (Řecko, Španělsko, Portugalsko), vše v podstatě směřovalo k přijetí nové středomořské politiky

⁷⁵ DG Trade. Podle: <<http://ec.europa.eu/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>>

⁷⁶ Tamtéž.

ES. Tento proces vyvrcholil v roce 1995 přijetím Barcelonské strategie, která odstartovala proces prohlubující se vzájemné spolupráce v nejrůznějších oblastech.

Rozvojové regiony Asie a Latinské Ameriky nepředstavovaly pro ES/EU ve vzájemných vztazích tradiční partnery. Avšak situace se změnila. Z původně bilaterálních dohod o spolupráci přešla EU v případě států obou rozvojových regionů k podpisu regionálních dohod (např. s MERCOSUR) nebo dokonce k podpisu dohod o vzniku zóny volného obchodu (např. s Mexikem). Obdobná situace panuje v oblasti vztahů ze zeměmi Asie, avšak v případě tohoto regionu se vzájemná spolupráce odvíjí převážně na základě bilaterálních dohod (výjimku tvoří ASEM) a hlavní oblastí smluvních urovnání se stává především výrazně narůstající vzájemný obchod.

Tato studie ukázala na nerovnosti a odlišnosti v přístupu EU k jednotlivým rozvojovým regionům. Hlavní příčinou jsou především dlouholeté historické ekonomické, politické, kulturní či sociální vztahy s jednotlivými regiony. A i když EU představuje globálního partnera ve vztahu k rozvojovým zemím, je nutno mít výše popsané odlišnosti na paměti při posuzování jednotlivých otázek či problémů ve vzájemných vztazích.

Literatura:

- [1] Accord de Partenariat ACP–EU signé a Cotonou le 13 juin 2000. Brusel, Le Courier, září 2000.
- [2] ACP-EU Partnership Agreement, The ACP-EU Courier Special Issue, Brusel, 2000.
- [3] Adamcová, L. a kol.: Dopady vstupu ČR do EU na zahraniční obchod s rozvojovými zeměmi – se zaměřením na země subsaharské Afriky. Praha : Katedra světové ekonomiky VŠE, výzkumná zpráva, 2006.
- [4] Adamcová, L., Sýkorová, S.: Rozvojová ekonomika: Vybrané problémy II. Praha, VŠE (skriptum), 2002.
- [5] Adamcová, L.: Ekonomické vztahy Evropské unie a rozvojových zemí – utváření rozvojové politiky EU. In: Holub, A. a kol.: Česká ekonomika na cestě do Evropské unie (se zaměřením na mezinárodní podmínky). Institut integrace České republiky do evropské a světové ekonomiky, Praha, 2003, str. 211-236.
- [6] Cox, A., Chapman, J.: The European Community External Cooperation Programmes – Policies, Management and Distribution. Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg, 1999.
- [7] Dessus, S., Suwa, A.: Regional Integration and Internal Reforms in the Mediterranean Area. OECD, Paříž, 2000.
- [8] EC Support for the private sector in ACP Countries. EC Official Publications, Luxemburg, 1997.
- [9] EU Strategy for Africa: Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development, EC, Brussels, 12.10.2005, COM(2005) 489 final.
- [10] EU-Africa Ministerial Meeting Bamako. Brussels, prosinec 2005, č. C/05/345.
- [11] Europe and Asia: A strategic Framework for Enhanced Partnership. Evropská komise, Brusel, 4.9.2001, COM(2001) 496 final.
- [12] European Community's Development Policy – Statement by the Council and the Commission, Brusel, 2000.
- [13] InfoFinance 1995 – Le FED. Bruxelles, CE, 1996, Developpement, č.85.
- [14] Joint statement by the Council and the representatives of the governments of the member states meeting within Council, the European Parliament and the Commission "The European Consensus on Development", Brusel, 2005.
- [15] La Convention de Lomé II. Bruxelles, CEE, Information Coopération-Developpement, No 194/X/80-FR.
- [16] La Convention de Lomé III. Bruxelles, Le Courier ACP-CEE, leden - únor 1985, č. 89.
- [17] La Convention de Lomé IV. Le Courier ACP-CE, Bruxelles 1990, č.120.
- [18] Livre vert sur les relations entre l'Union Européenne et les pays ACP a l'aube du 21ème siecle. Luxemburg, CECA-CE-CEEA, 1997.

- [19] Lomé IV (1990-2000): Contexte, Innovation, Amélioration. Bruxelles 1990, Europe Information č.64.
- [20] Michel, L.: Setting a new course in co-operation between Europe and Africa. Projev komisaře EU pro rozšíření z regionálního semináře konaného v únoru 2006 v Gaborone. EC/speech/06/129.
- [21] Recommendation for Council decision authorising the EC to negotiate EPA with ACP. EK, Brusel, 9.4.2002, COM(2001) 168.
- [22] Reform of external aid management. Evropská komise, Brusel, 16.5.2000, COM(2000) 191.
- [23] Smlouva o založení ES. Bruxelles-Luxembourg, EEC 1993, Praha, Victoria publishing, 1994.
- [24] Strategy Paper and Indicative Programme for Multi-country Programmes in Asia 2005-2006, Evropská komise, Brusel, 2005.
- [25] The Convention of Lomé. Brusel 1976, Commission of the EEC, Information No 129)76)X)E.
- [26] The EU Strategy for Africa: Towards a Strategic Partnership. Evropská komise, Brusel, 15961/05 (Presse 367), 2005.
- [27] The European Community's Development Policy. Brusel, 26.4.2000, COM(2000) 212 final.